

II
VIII
58
Biblioteca Nazionale
Centrale - Firenze

II
VIII
58
Biblioteca Nazionale
Centrale - Firenze

Leon B^e. A Boeris pater

N° 11. Secundo 59

L. VII. 58.

I

De Pictura his breuissimis commentarijs conscriptum quo nra clarior sit oratio: ut
 & primi a Mathematicis quae ad rem pertinet uideantur accipimus: quibus
 quidem cognitjs quae ad ingenij suppeditant Pictura abyssis naturae principijs
 exponemus. sed in omni nra oratione illud spectari uolenter peto non me
 ut Mathematicum sed ueluti pictorem his de rebus loqui: illi in solo ingenio
 se immetta omni materia speciei & rerum formas metuntur: nos uero quod sub spe
 ctu rem esse positam uolumus: uideo pinguiore (ut aiunt) mimera scri
 bendo utemur: ac recte quod esse nobiscum actum arbitramur: si quo pacto
 in hac plane difficili & aeternae (quod uiderim) alio tradita huius materia
 nos legentes intellexerint. peto ergo nos non ut puro a Mathematico: sed
 ueluti a pictore tantum scripta interpretentur. Itaque principio nouisse oportet
 punctum esse signum (ut ita loquar) quod minime in partes queat
 diuidi: signum hoc loco appello quod in superficie ita insit ut oculari possit co
 spici: quae uero intuitu non recipiunt: ea nemo ad pictorem nihil pertinet negat.
 nam ea soli imitari studet pictor quae sub luce uideantur. Puncta quae si tota
 nenter in ordine iungantur: lineae extendunt. Eruntque apud nos lineae signum
 cuius longitudo sane in partes diuidi possit: sed erit latitudo usque adeo
 tenuissima ut nusquam fini queat. Lineam aliam rectam dicunt: aliam flexam.
 Recta linea est signum a puncto ad punctum directe in locum protensum: flexa
 ea est quae a puncto ad punctum non recto gressu sed sinu facto fluxerit.
 Lineae plures quasi filo inter se si adhaere cohaerent superficiem ducunt: est
 superficies: namque superficies extrema corporis pars: quae non profunditate aliqua sed tantum
 latitudine longitudine atque inde suis qualitatibus cognoscatur. Qualitatem

Punctus

Linea

Diuisio li
 neae
 Recta

Flexa

Superficies

Qualitates
Species

Qualitates
Species

Omnem

Omnem

Fimbria

Circulus

Circulus

Centrum

Diameter

Angulus

Angulus
Rectus

alia superficies inherere ut nisi prorsus alterata superficies minime semoueri aut
seugetur queat. alia uero qualitates huiusmodi sunt ut eadem facies superfaciei manente
sub aspectu trita lateant ut superficies uidentibus alterata esse uideatur. p. petue aut
superficiem qualitates geminae sunt: una quae p. extremum illius ambitum quo superfi-
cies clauditur notescat. quae quidem ambitui nonnulli o. rizontem appellant. nos
(si liceat latino uocabulo) similitudine quadam appellemus oram: aut (du-
ita libeat) fimbriam. eritq. ipsa fimbria aut unica linea aut pluribus lineis
ffinita. unica ut circulari: pluribus ut altera flexa: altera recta aut etia
qua pluribus rectis lineis ambiae. Circularis quidem linea est ipsa fimbria quae
totum circuli continet. Circulus uero est forma superfaciei quae linea ueluti corona
obambit. q. si immedio aderit punctus res radij ab hoc ipso puncto directi ad co-
ronam ducti longitudine inter se aequales erunt. at is idem medius punctus
(Centrum circuli dicitur. Linea uero recta quae bis coronam circuli secuerit p. q. centri
reptabit ea diameter circuli ap. Mathematicos uocat. nos eadem centum nomi-
nemus. hocq. loco sit ap. nos ab ipsis mathematicis p. suasi q. aunt nulla lineam
aequos angulos a corona circuli signant tibi nisi quia recta ipsum centrum atti-
gerit: Sed ad superficies redeamus. ex his n. quae recensui facile intelligi possim
ut tractu fimbriae imutato ipsa superficies & faciem & nomen q. pristinus p. dat.
atq. quae triangulus fortassis dicebat. nunc tetragulus aut pluri deinceps
angulorum nominabitur. dicet quidem fimbriae mutata si linea aut anguli non mo-
plures sed uel obtusiores longiores uel uel breuiiores acutiores uel quo quo pacto
frant. is locus admonet ut de angulis non nihil dicamus. Est n. angulus extre-
mus superfaciei a duabus lineis se inuicem secantibus confectus. Angulorum tria sunt
genera: rectum: obtusum: acq. acutum. Angulus rectus est unus ex quatuor
angulis q. a duabus lineis se se mutuo secantibus ita cōsuebitur: ut cuius reliquo-
rum trium sit aequalis. hinc est q. aunt oēs recti anguli inter se sunt aequales.

Angulus
obtusus

superficies
plana

superficies
sphaerica

superficies
conuexa

superficies
composita

Radius
uisum

obtusus angulus est q. recto maior est. iterum ad superficies redeamus. docuimus
quo pacto una p. fimbria qualitas superfaciei inherat: seget ut altera superficies
qualitas referat: quae est (ut ita loquar) tanq. cutis p. dorsu totu superfici
distenta: ea in tota diuisa est. na alia uniformis & plana: alia tuberosa
& sphaerica: alia inuenia & cocana dicitur. quanto loco his addenda sunt superfi-
cies quae ex duabus hanc superficiem cōpositae sunt. de his postea nunc depri-
mus. Plana superficies ea est: quae in quauis parte sui recta sup. ducta regula
aeque cōtingat. huiusmodi similis erit superficies purissima aqua. Sphaerica superficies
dorsu sphaere imitatur. Sphaera differunt corpus rotundum in oēs partes uolubile in
eius medio est punctus a quo oēs extremae illius corporis partes aequale distent.
Conuexa superficies ea est quae interius extremu subultima (ut ita dixerim)
fimbriae sphaere subiacet: ut sunt in testis ouorum intima superficies. Composita
uero superficies ea est quae una dimensione planition altera aut conuexam aut
sphaericam superficiem imitatur. quales sunt fistularum interiores & columnarum
exteriorum superficies. Itaq. ambitu & dorsa inherentes qualitates cognoscunt
ea superficies (ut diximus) imposuerunt. at uero qualitates quae non alterata
superficie tamen non eundem semper aspectu exhibent. Duae item sunt. na aut
loco aut luminibus mutatis in uarietate inueniuntur. de loco prius
dicendum postea de luminibus. ac p. seruetur idem quod est quo na pacto mutato
ipso loco superficies inherentes qualitates imutata esse uideantur. nec. n. ad
uim oculorum spectat: na situ mutato aut maiores aut non eiusdem q. habere
nisi fuerant fimbria aut colore fraudata superficies appareant necesse
est. quas res omnes merito metimur. id quod quae ratione fiat p. seruetur
mme. exordiamur a p. sententia qui affirmant metiri superficies ra-
dij q. h. d. quasi uisendi ministris: quos ideo uisus nuncupant. q. p. ser-
simulacra reru sensui imprimant. na ipsi idem radij inter oculum atq.

Hinc

usam superficiem intente suapte in ac mira qda subtilitate cognunt p macis
 sunt aera corporaq; sumus mox rora & lucida penetrantes q; aliquod densum
 & opacu offendant. quo in loco cuspide ferientes euestigio hiantant. veru no mi
 nima sunt ab pnsos disceptatio a superficie an ab oculis qd ipsi radij erumpunt
 que disceptatio sane difficilis atq; apud nos admodu inuictis ptercat. ac una
 ginari qd decet radios quasi fila quada teretia ac tenuissima que capite
 quasi in manipulu arctissime colligata una sunt p oculu interius ubi sensus
 uisus consistat. recipi. quo loco no secus ac truncus radiorni adstent. a quo
 qdem exeuntes in longu laxati radij ueluti rectissima uirgulta ad opposi
 tam superficiem effluunt. sed inter hos radios no nulla est differentia qua
 tenuisse p necessarium est. differunt qd uarij & officio. na alijs fimbriae sup
 ficieri cotingentes totas quantitates superficies metiunt. hos ergo q; ultimas
 partes superficies libando uoluerit extrinsecos radios appellemus. alijsqdem
 radij ab ei dorso superficies seu recepti seu fluentes intra ea pyramidem
 de qua paulo post suo loco dicemus sui quoq; officiu p agunt. na colorib;
 & luminibus ipse imbuunt qh ipsa superficies refulget. hos ergo medios ra
 dios nuncupemus. est q; ex radijs medijs qdam q; similitudine quadam
 centrica de qua supra diximus linea centricus dicat. q; in superficie ita
 pstat ut circa se utrinq; aequales angulos reddat. Itaq; tres radiorni species
 recte sunt. extremoru. medianu. & centricu. psonentur igit qd
 q; radij ad uisendu conferunt. ac primo de extremis. postea de medijs.
 Radij extr. m. de centrico dicendu erit. Radijs qd extremis quantitates metiunt.
 est n. quantitas spatii inter duo puncta fimbriae transiens p superficiem
 q; oculus quasi circino quo da instrumento his extremis radijs metitur.
 suntq; tot in superficie q; tates quot sunt disuncta in fimbria sese correspi
 cientia puncta. na proceritate que inter superu & inferu seu latitudinem

qua inter dextru & sinistru seu crassitudinem que inter propinquius
 & remotius. seu metas quas uis dimensiones aspectu recognoscimus. ijs
 tantu radijs extremis utimur. ex quo illud dici solitum est uis p trian
 gulu fieri cuius basis uisa quantitas cuiusue latera sunt. idem ipsi radij
 qui a punctis quantitates ad oculu p tendunt. ac illud qdem certissimum
 est. uis p hunc ipm triangulu quantitate nulla uideri. latera ergo
 trianguli uisus in se patent. anguli qdem in hoc ipso triangulo diuisi sunt.
 alterutra illa quantitates capita. tertius uo angulus est is q; basi oppo
 situs intra oculum consistit. neq; hoc loco disputandu est. utru in ipsa
 iunctura interioris nerui usus ut aiunt p quiescat. an in superficie oculi
 quasi in speculo aiato imagines figurent. sed ne oia qdem oculoru ad
 uisendu hoc loco munera referenda sunt. satis n. erit his commentarijs
 succurre qua ad rem p necessaria sunt demonstrasse. cu igit in oculo
 consistat angulus eo quantitate breuiorem appareat ex quo pland disit
 uisus regula deducta est hac quo iudicet acutior sit in oculo angulus eo
 quantitate breuiorem appareat. ex quo pland disit. cur sit q; multo in
 ternallo quantitas ad punctu usq; extenuata esse uidetur. uerū hac cu
 ita sint sit tñ no nullis superficie ut quo illi propinqua sit uisus oculis
 eo paucior. quo remotior eo longe plurima superficie parte uidetur qd
 in speculo superficie ita esse disit. Quantitates ego pro interuallo maiores
 ac minores intuentib; no nunq; uident. cui rei q; probe ratione tenuerit.
 minime dubitabit medios radios aliquando fieri extremos. extremosq; in
 ternallo mutato item fieri medios. atq; idcirco intelliget ubi medij ra
 dij sint facti extremi illico quantitate breuiore appareat. cotraq; ex extremi
 radij intra fimbria recipiat quo magis a fimbria distent. eo maiore p tate uident.

humidi

vij. species
colorum.

gens color.

de suis.

in diis.

inereis.

dicunt p[ro]p[ri]e posse uideri nihil quod ip[s]i n[on] sit color & lumine uestitu[m] maxima,
videtur inter colores & luminis cognatio est ad usum agendum quia q[ui]ta sit hinc in
teligunt q[uod] lumine p[er]uenit ip[s]i q[uod] colores p[er]eunt: redonnetq[ue] lucidum & ip[s]i
colores cu[m] uirib[us] luminis restaurant[ur]. quia res cu[m] ita sit uidentu[m] est ergo de
colorib[us] primo dehinc inuestigabimus quod ad modu[m] colores sub luminib[us] uari
ent[ur] missam facimus illam p[ro]p[ri]e disceptationem: qua[m] primi ortu[m] color
inuestigant[ur] na[m] q[uod] iuuat p[ro]p[ri]e nouisse quo na[m] pacto ex rari ac densi
aut ex calidi & frigi frigoris huius mo[di] mixtione color existat. neq[ue] t[ame]n
eos philosophantes asserunt: q[uod] de colorib[us] ita dispuant: ut color[um] species
numero septem statu[er]it: album atq[ue] nigrum duo coloru[m] extrema: unu[m] q[uod]dem
intermedium: t[er]tiu[m] inter quoda[m] extrema atq[ue] ip[s]i mediu[m] binos q[uod] alter plus
altero de extrema[m] apiat quasi de lumine ambigentes collocant. p[ro]p[ri]e nouisse sat erit q[uod] sint colores: & q[uod] modis in p[ro]p[ri]e illis utendu[m] sit. noli
a p[ro]p[ri]e redargui q[uod] duo p[ro]p[ri]e sectantes duos t[ame]n esse in reu[m] natura in
teoros colores album asserunt & nigrum. ceteros uo[rum] omnes ex mixtione
istoru[m] duorum. ego q[uod] de ut p[ro]p[ri]e decolorib[us] ita sentio: p[ro] mixtione color
oriri alios colores p[ro]p[ri]e infinitos: s[ed] esse apud p[ro]p[ri]e coloru[m] ueru[m] g[ra]m pro
mo[do] elementor[um] quatuor: ex q[ui]b[us] plurima species educant[ur] na[m] est n[on] igne
us (ut ita loquar) color quem rubrum uocant. Aeris q[uod] celestis seu caelestis
+ dicit[ur] aqua color uiridis: terra uo[rum] cineriu[m] colorem h[ab]et: ceteros o[mn]es colo
res ueluti Diaphani & Perflui lapidis ex mixtione factos. Vide g[ra]m ergo
coloru[m] quatuor: quoru[m] sunt pro albi & nigri admixtione species admodum
innumerabiles. Videmus frondes uirentes g[ra]dib[us] deserere uiriditate quo ad
albescant: ita q[uod] ip[s]i uidemus in ip[s]o aere ut circa ori xontem pleru[m]q[ue] albente
uapore suffusus sensim ad p[ro]p[ri]u[m] colorem redeat. t[ame]n & in rosis hoc uidemus
ut alia plena & mersa purpura: alia genas uirgineas: alia cadid[u]m albu[m]
mutent. Terraq[ue] color pro albi & nigri admixtione suas species habet

luminis.

no[n] igit[ur] albi p[ro]mixtio genus coloru[m] imutat: sed species ipsas creat. cuiq[ue] p[ro]p[ri]e
mitem uim niger color habet. na[m] nigri admixtione multa species oriuntur
q[uod] q[uod]dem pulchre ex umbra qua[m] ip[s]e color alterat[ur] patet. si q[uod]dem crescente umbra
coloris claritas & albedo deficit. lumine uo[rum] insurgente clarescit & fit can
didior. ergo p[ro]p[ri]e satis p[ro]uaderi p[otes]t albu[m] & nigrum minime esse ueros
colores sed coloru[m] alteratores ut ita loquar. si q[uod]dem nihil inuenit p[ro]p[ri]e
quo ultim[u] candorem luminis referat: p[ro]p[ri]e albu[m] solu[m] nigrum quo ultimas
tenebras demostret. Adde his q[uod] albu[m] aut nigrum nusq[ue] inuenies: q[uod] ip[s]i q[uod]
sub aliquo genere coloru[m] sit. sequit[ur] de uir luminis. Luminis alia sydera
ut solis & Luna & lucifera stella: alia lampadum & ignis. ac inter h[ec]
magna differentia est: na[m] luminis syderu[m] ad modo p[ro]p[ri]e corporu[m] umbras
referunt: ignis uo[rum] umbra maiores q[uod] ipsa corpora sunt. ac q[uod] fit umbra cu[m] ra
dijs luminis intercedunt: radij intercepti aut alio flectunt[ur] aut in se ipsos
reciprocant[ur] flectunt[ur] ueluti cu[m] a superficie aqua radij solis in lacunaria
exilunt: fitq[ue] o[mn]is radioru[m] flexio angulis inter se (ut probant Mathematici)
aequalib[us]. sed h[ec] ad alia[m] partem p[ro]p[ri]e p[ro]tinent. radij flexi eo colo
re imbuunt[ur] que[m] in ea aqua flectunt[ur] sup[er]ficie inueniunt. hoc ita uidemus
fieri cu[m] facies p[ro]p[ri]e ambulanti in p[ro]p[ri]e subimides apparent. Dixi ego de sup[er]
ficiib[us] dixi de radijs: dixi quo pacto uisendo extrinsecus coadificet p[ro]p[ri]e
mis: probauimus q[uod] maxime inter sit interuallu[m] centricu[m] radij positione
ac luminis receptione certa esse. ueni cu[m] uno aspectu no[n] una modo sed &
plurimas q[uod] sup[er]ficiis inueniunt. posteaq[ue] de singulis sup[er]ficiib[us] no[n] omnino ieiune
descripsimus: nunc inuestigandu[m] est quod ad modu[m] co[m]mune sese sup[er]ficiis efformant.

singula qd superficies ut docuimus propria pyramide suis coloribz & luminibz
 reserua prouident. qd ex superficie corporis integritate tota corporis p spectu
 quantitates unica pyramidem referent tot minutis pyramidibz grandia quot
 eo prospectu superficies radijs comprehendant. huc cu ita sint: dicet tu qd piam
 qd tanta indagatio pictori ad pingendum afferet emolumenti. nepe ut intel
 ligat se futurum artificem plane optimu ubi optimis superficiebus discrimina &
 proportionibz noxat (quod paucissimi admodu nouerit) na si rogent: qd linea
 quae tingunt superficies contineat asseque oia rectius possunt qd qd ista studeat
 responderi. quare obsecro nos audiat studiis pictoris. quae si didicisset in
 ualuit: cu a quo uis pceptore discere nung fuit turpe. ac discant qdem du
 lineis circumscribitur superficies: dumq; descriptos locos implent coloribz tentum nihil
 magis queri qd ut in hac una superficie plures superficiebus forma reseruent
 no secus ac si superficies haec qua coloribz operiunt esset admodu uictrix &
 placida humus: ut p ea tota pyramis uisua p mearet recto intervallo
 certaq; centri & luminis positione communis in aere suis locis constitutis.
 quod ipm conesse demonstrant pictores du sese ab eo quod pingunt amouet
 longiusq; consistunt natura duce cuspide pyramidis quantitates unde
 oia rectius coeem intelligunt. Sed cu haec sit inqua pingit unica seu
 tabula seu parietis superficies in qua pictor plures una pyramide inghen
 sas superficies studeat effingere necesse erit aliquo loco sui pyramidem ui
 sua psciendi ut istis quales fimbrias & colores intercasio dederit tales
 pictor lineis & pingenda exprimat. quae cu ita sit picta superficie inue
 tes intercasionem quadam pyramidis sui dent erit ergo pictura intersectio
 pyramidis uisua secundu datu intervallo posito centro statutisq; luminibz

in data superficie lineis & coloribz apte reseruentur. ia no qm pictura di
 ximus esse intersectione pyramidis oia idcirco pscienda sunt: ex
 qh haec intercasio sit notissima. nob ergo notissimis sermo habendus est
 de superficiebus a qh pyramidis pictura intercasionem manere demonstrati
 De superficiebus. Est superficies alia prostrata iacent ut parimenta adificiorum & cetera
 superficies aequae a parimento distantes. alia in latius inclinant ut sunt
 superficies aequae distantes
 superficies parietes & cetera superficies parietibus collineares. Inter se aequae distan
 tes & superficies dicuntur cu intermedia inter eas distantia ei loco eadem est.
 Collineares. Collineares superficies illae sunt: quas eadem determinata recta linea cu
 in parte sui aequae contingit uti sunt superficies quadratarum columnarum: quae
 recta in ordine ad porticum adstant. haec illis quae supra de superficiebus
 diximus addenda sunt. his uo quae de radijs cu extrinsecis tu intrinsecis
 & centricis atq; his quae supra de pyramide uisua recensimus adden
 da est illa Mathematicorum sententia: ex qua illud probat: qd si linea recta
 duo alienius trianguli latera intersectet: sitq; ipsa secans & nouissime
 trianguli eodem linea altera linea prioris trianguli aequae distans. eritq;
 tu qd is maior triangulus huic minori pportionalis. haec Mathematici.
 At nos quo clarius sit nra oro latius hanc proportionem explicabim.
 intelligendum est qd sit hoc loco proportionale. Dicimus proportio
 nales esse triangulos quorum latera & anguli inter se eadem admodu
 rationem seruant. qd si alteri trianguli latus sit mltiplicandus bis qd basis
 & alteri ter: ois huiusmodi trianguli seu sint illi qdem maiores: hoc
 seu minores modo eadem latera ad basim (ut ita loquar) conuenientia habeant

gellius.

erunt inter se proportionales. nam quae non partis ad partem extat in maiori tri-
gulo eadem in minori. ergo trianguli qui se habent omnes inter se proportio-
nales sunt. hoc quod ut aptius intelligat similitudinem quada utemur. est quodam
homo pusillus homini maximo proportionalis: nam eadem fuit proportio palmi
ad passum & pedis ad reliquas corporis sui partes in Luandro quae sunt in flex-
cale: quem Gellius supra alios homines procerum & magni fuisse edictum. neq-
tu etiam fuit alia in membris Herculis proportio quae fuit in Antaei gigantis
corpore. siquidem utriusque manus ad cubitum: cubiti ad proprium caput & ce-
terorum membrorum simetria pari ordine congruebat. hoc ipsum in triangulis
evenit ut sit aliqua inter triangulos commensuratio per quam minor cum maio-
ri ceteris in rebus fortis in magnitudine conveniat. haec autem si satis in-
telligat statuamus mathematicorum sententia quod ad rem nostram conducit
omnem intercessionem alius trianguli aequae distantiae a basi trianguli co-
stitueret illi suo maiori triangulo proportionalem. & in qua inter se pro-
portionalia sunt. in his omnes partes mutuo respondent. in quibus non diversa
& non congruentes partes ad sunt haec minime proportionales sunt. partes
trianguli in se sunt ipsi radii quod eadem erunt in proportionabilibus quita-
tibz numero admodum pares: ac in non proportionabilibus aequae distantiae sunt
disparis. nam altera istarum non proportionabilium quita-
tibus aut pauciores. nos ita ergo quod admodum minor triangulus ali-
quod maiori proportionalis sit. & meministi ex triangulis pyramidem
in se esse. ergo omnis in sermo de triangulis habitus ad pyramidem
trahatur: ac persuasum quod apud nos sit nullas quita-
tes ab intercessionem distent: in pictura alterationem aliam facere.
Nam si illi quodam quidistantibus quatuor in omni quae distant
intercessionem: super proportionabilibus panis.

quae res et ita sit seget illud quod non alteratis quita-
tibus ex quibus fimbria efficit
nulla fimbria alteratio in pictura succedit. itaque illud manifestum est omnem py-
ramidem in se intercessionem in se sufficere aequae distantem illi prospectu sup-
ficie esse proportionalem. Dicimus de superficie intercessionem proportionalem
hoc est superficie pictae aequae distantibus. verum cum plurima praeter suffi-
ciem non aequae distantes ad sunt de his nobis investigatio diligens habenda est
quia cum non intercessionem exprimitur & non longum esset & difficile quod obfusus
simus in his triangulorum ac pyramidum intercessionibus omnia Mathematicorum
regula prosequi: idcirco nostro more ut pictores dicendo procedamus ac
referamus brevissime aliqua de quita-
tibus non aequae distantibus: quibus praeter
facilis erit omnis non aequae distantes superficie cognitio. quita-
tibus non aequae distantibus alia radii in se collineares: alia radii aliquid in se
distantes. aequae distantes sunt. Quantitates radii collineares quod triangulum non
efficiunt radiorumque numerum non occupant: locum idcirco in intercessionem nullum
adiungunt. ac in quita-
tibus trianguli erit obtusior: tanto ea quita-
tibus minus radii
exapient: atque idcirco in intercessionem minus obtinebit spatium: superficie
quita-
tibus distent. ita cum in superficie non
sunt quita-
tibus aequae ab intercessionem distantes: ceterum non eundem
superficie quita-
tibus non aequae distent. ea ob rem sit: ut quae in superficie ad
sunt aequae distantes quita-
tibus haec sola in pictura nulla alterationem faciant
quae non quita-
tibus non aequae distent haec quita-
tibus quod in triangulis sit maior obtusior

habebunt tanto plus alterationis accipiant. Denique his oibz addenda illa phor
 opinio est qua affirmant se celum & ydema maria montes amantissimam
 atq; deinceps corpora oia dimidio q; sint minora supposita uolentibz redde
 rent. fore ut nobz quaq; uideant nulla ex parte ac nunc sint diminuta ap
 parent. na magni parui. longi breues. alti infirmi. lati angusti. clari
 obscuri. tenebrosi & huiusmodi oia q; ea possint reuadere & nunc esse ea
 tunc q; accidentia nuncupant. ~~Et~~ ^{Et} ~~quod~~ ^{quod} ~~est~~ ^{est} ~~ut~~ ^{ut} ~~ois~~ ^{ois} ~~eay~~ ^{eay} ~~cognitio~~ ^{cognitio} ~~fiet~~ ^{fiet}
 separatione. Aeneid. nige virgulus. humeris supra hoies extant.
 at is si Polyphemo ex parte pigmeus uidet. Curiali pulcherrim. fuisse
 tradit. qui si Caaniedi a Dis rapto ex parte fortassis deformis ui
 deat. ap; hispanos pleraq; uirgines candida putant. quae ap; germanos
 fuscae & atei coloris habent. ebur argenteiq; colore alba sunt qua
 si Cygno aut niuem teneis ex parte sub pallentia uidentur. hac rone cer
 tissime & fulgentissime q;dem suffices apparent. cu illi albi ad nigrum
 eade que est in rebus ipsis luminati ad umbras. proportio sit. interea q; se
 tionis hac oia discurrunt. inest. n. in disparandis rebus ut qd plus qd minus
 qd q; aequale adsit hoc magno minus. lucidum qd sit hoc obscurum clarum. luti
 dissimul qd sit hoc clari lucidius. sit qdem q;paratio ad res in primis notis
 simas. sz cu sit ho res oium hois notissimus. fortassis Prothogoras hoem
 ingens modu & mensura reru oium hoc ipsum intelligebat res oium ac
 uidentia hois accidentibz certe q;parari atq; cognosca. hac eo spectant ut
 intelligamus in pictura q;libetq; pinxeris corpora ea pro illis picti hois
 comensuratione grandia aut pusilla uideri. hac sane in q;parationis pul
 crumantes. cluimus oium antiquoz propexisse Timanthes mihi uidetur solet q; pictor

8
 ut aiunt Cycloperu dormiente parua in cubula pingens fecit uisum satyros
 pollicem dormientes amplectentes ut ea satyrosq; imensuratiore dormiens
 multo maximus uideret. habetis a nobz forme oia dicta sunt qua ad infer
 di uini quicq; ad intercessionem cognosca. de spectant. sed qd na mo qd sit atq;
 ex qh esset intercessio. uenit et quodammodo de fiat ad rem p;tinet. dicitur
 dum est de hac intercessione qua notat ante pingendo exprimat. de hac
 De Inter
 cessione. igitur ceteris obmissis referat qd ipse hu pingit efficiat. Principio insuffi
 ut pingenda q; amplum libeat q;dranguli recta angulor; inferio. qd qd
 mihi pro apta fenestra est ex qua historia educta. illuz q; magnos ueni
 in pictura esse hoies determino. huiusq; ipsius hois longitudinem intrinsecus
 diuido. qd qdem mihi p;ter sunt q; proportionales cu ea mensura qua uisus brachiu
 nuncupat. na ea triu brachior; ut ex simetria membror; hois patet ad modu
 cois humani corporis longitudo est. ista ergo mensura iacente infirmam
 descripti quadranguli linea in quot illa istius mois recipiat p;ter diuido.
 at mihi qdem ipsa iacens q;dranguli linea est proximior transuersa aequa
 distantia in pau merito uisa q;dranguli. post haec unum punctu quositu in u
 loco intra q;dratu eductio. q; in punctus cu locu q; occupet ipsum ad que radus
 Centricus punctus. centicus applicet idcirco Centricus punctus dicat. Ceteros huius mois centrici
 puncti positio est na altius a iacente linea q; sit illius pingendi hois longitudo.
 na hoc pacto aequali in sole & spectantes & picti res adesse uident. positio pri
 eto centrico prothorako lineas rectas a puncto ipso centricis ad singulas lineas
 iacentis diuisiones. qd qdem mihi lineas demonstrant quodammodo pene usq; ad
 infinita distantia q;drantes transuersa successu subaspectu alterent. hui
 cent na nulli q; una ab diuisa aequa distantia linea intra q;drangulu ducunt.

subtilissimus aut & ad picturam bñ promis ingenij hac quoquo modo dicant facillima
ma sunt & pulcherrima sunt. quae quæ nudis & a nō parum ad has nobilissimas
antes promissæ et si ab eloquentissimis dicantur ad modum ingrata sunt. a nobis nō eadē
q. sicut ulla eloquentia breuissime recitata sint fortassis nō sine fastidio legent.
sed uelim nobis dent ueniam si dū ingenuis uolui intelligi id presserim ut clara
esset nra orō magis q. cōpta & ornata. quæ nō sequent minus (ut spero) traditi
legentibz afferent. Diximus ergo de triangulis. de pyramide. de interuisione qua
dicenda uidebantur. quas res tñ cōsueu ap. socios prolixius q. dā geometrica rōne
cum ea rōne essent demonstrare. quod huius cōmentarijs breuitatis causa p̄termitte
dū cōsui. huius n. sola prima picturæ artis rudimenta reuolui. ea q. idcirco ru
dimenta nuncupari uolumus q. in eruditis pictoribz prima artis fundamenta
uiderent. sed huius modi sunt ut q. eadē probe tēnerit. is cū ad ingenium tñ ad cō
gnoscentia picturæ diffinitionem. tum et ad ea de q. dūcti sumus nō minimū
profunde intelligat. neq. sit q. dubitet futurū pictorē nūq. bonū eū q. quæ
pingendo conet nō ad uirgū intelligat. frustra n. arēu cōtendit nisi quo sagitta
dirigas destinātū habeas. ac uelim q. dēu ap. nos p̄suasū esse eū solū fore pictorē
optimū q. optime cū fimbrijs tñ sup̄ficiēz q. lūatēs cōs notasse didicerit. cōtraq.
cū futurū nūq. bonū artificē affirmo q. nō diligentissime quæ diximus oīa tēn
erit. idcirco nobis hæc de sup̄ficiēz & interuisione dicta p̄necessaria fuerūt. seq.
ut pictorē instituamus quē admodū quæ mente cōcepit ea manu imitūgāt.
S. qm hoc p̄discendi studiū forte nimis laboriosū uideri pot. idcirco
hoc ostendendū censeo q. sit pictura nō indigna in qua oēm opam & studiū cō
sumamus. nā habet ea q. dēu in se in admo dū diuinam nō modo ut quod deami
citra diuinitē absentes pictura p̄ntes esse faciat. uerū et defunctos longa post
secula uiuentibz exhibent ut summa cū artificis admiratione ac uiscenti uoluptate
cōgnoscant. & efort Plutarchus Cassandri uirū ex Alexandri ducibus q. simulacrum

10
iam defuncti Alexandri uirū in quo regis maiestate recognouisset toto corpore
Agesilaus crepidasse. Agesilaus q. Lacōia minimū passū a quoq. se aut pingi aut fingi. ita p̄pria
forma diffidebat. quæ de re sua recusante a posteris effigiem cognosci q. esset deformis.
itaq. uultus defunctorū p̄ picturā quodadmodū uita p̄longā degunt. q. nō pictura
deos exp̄xerit quos gentes uenerent. maximū id q. dēu mortalibz donū fuisse cō
seruū est. nā ad pietatem quā sup̄is potissimū cōiuncti sumus. atq. ad aīas inte
Phydias. gra. quada cū religione detinendos nimis pictura profuit. Phydias in Elide
Iouem fecisse dicit cuius pulchritudo nō parū recepta religioni adiecerat. id nō
ad delicias ai honestissimas atq. ad reu decus q. tñ cōferat pictura cū aliunde
tñ maxime hinc licet uidere. q. nulla ferme dabis remusq. adeo p̄iosa quā pictura
societas nō longe diuorietur multoq. gratissima efficiat. tñ. gēia & istius mor
chara oīa pictoris manu fiunt p̄iosa. quū q. ipm pictura arte elaboratū
longe plurimū auro pendit. quū uel plumbū metalloz uilissimū si Phydias aut
P. raxetelis manu in simulacra aliquod deductū sit argento nudi atq. inelaborato
Zeus. esse p̄iosis fortasse putabit. Zeuss pictor res suas donare cepit. qm (ut
ide aībat) p̄tio emi nō possent. nullū n. p̄tū existimabat inueniri q. satisfi
ceret. hinc q. aut fingendis aut pingendis aīantibz quasi alterū se se inter mor
tales deum p̄staret. has ergo laudes habet pictura. ut ea instructi in opa sua
adorari uideant. tñ se pene simillimos esse intelligant. q. q. oīum artū uel
maistra uel sanē p̄cipuū pictura ornamentū est. nā architectus q. dēu epistilia.
capitula. bases. colūnas fastigiaq. & huius modi cōteras cōs adificiorū laudes
(n. fallor) ab ipso tñ pictorē sumpsit. pictoris n. regula & arte lapidea
sculptor. oīs q. fabrorū officina cōs q. fabriles artes dirigit. Deniq. nulla
pene ars nō penitus abiectissima repperiet. quæ pictura nō spectet ut in
rebus quicq. adsit decoris id a pictura sumptum andeam dicere.

sed & hoc in primis honore a maioribus honestata est pictura ut cum ceteris fere
 oēs artifices fabri nunguarent solus in fabrorum numero pictor non est habitus quia
 cum ita sint consuevit inter familiares dicere Pictura inuentore fuisse poetarum
 Iarvisius in fabula Narissu illi qui sit in florem uersus. nam cum sit cum artus flos pictura
 in pictura in ois de Narisso fabula pulchre ad re ipsa paptu erit. quod non est aliud pinger
 in pictura in arte sufficiem illa fontis amplecti. censebat quicquidam prius pictores
 solutos et umbras ad solem circū scribere. demum additamentis arte decreuisse.
 Phylodes aegyptiis sunt qui referant Phylodem quendam aegyptium & Cleante nescio quid inter pri
 mores huius artis retores fuisse. Aegyptii affirmant sex milibus annorum apse
 in pictura in usu fuisse priusquam in aeterna esset translata. ex gratia non in sta
 talia uenit. huius dicunt. nunc uenisse picturam post Marcelli uictorias ex sicilia. sed non multum
 interest aut primos pictores aut pictura inuentores tenuisse quidem non histo
 ria pictura ut Plinius sed arte nonisime recensemus. De qua hac aetate
 nulla scriptorum ueterum monumenta quae ipse uiderim extant. tamen si ferunt
 Euphranorem Hippiamque non nihil de simetria & coloribus scripsisse. Anter
 gonnus & Zenocratem de picturis aliqua breuiter mandasse. tamen & Apellem
 ad Perseu de pictura descripsisse refert Laetius Diogenes. Demetrius quoque plurimum
 picturam commendatū fuisse. tamen et existimo cum cetera bonae artis monumentis
 in aeternum a maioribus nostris commendata fuerint pictura quae a nostris italibus non fuisse
 scriptoribus neglecta. nam fuerit quidam antiquissimum in Italia etrusci pingendi arte
 loquuti sunt suum omnium pictissimum. censebat Crisimachus uetustissimus scriptor una cum religionem
 sculpturae & picturae exoriri. sic non inquit ad has de prius. nam humanitas memor
 natura & originis sua deos ex sui multis similitudine figurauit. sed quod
 negabit ois in rebus cum publicis tuis profanis religiosisque pictura sibi honestissimas
 partes uendicasse. ut nulli artificum apud mortales tanti ab aliis existimati inuenia.

Aristi R. referunt de tabulis pictis striae penae incredibilia. Aristides thebanus. No. quia mag
 des pictura in uicem centum talentis uendit. Rhodum non incensa a Demetrio re. pictura
 ge. ne Prothogenis tabula paret referunt Rhodum ergo omnia pictura fuisse
 ab hostibus redempta possumus affirmare. multa praeterea huiusmodi a scriptoribus
 collecta sunt. quibus apte intelligas semper huiusmodi pictores in summa laude & ho
 nore apud oēs fuisse uersatos. ut et nobilissimi ac plurimum cives plures &
 Lucius Reges non modo pictis rebus. sed pingendis quoque maxime delectarentur. Lucius
 Marcius Marcius cuius Romanus & Fabius huiusmodi in urbe nobilissimi pictores fuerunt.
 Fabius. Turpilii Turpilii eques romanus uetere pinxit. Sitedius praeterea & proculianus
 Sitedius pingendo nomen adeptus est. Pacinnus poeta tragicus Ennii poeta rector ex
 Pacinnus poeta filia Herculem in foro pinxit. Socrates. Plato. Metrodorus. Pyrrhusque pinxit
 Socrates. ra claruerunt. Hero. Valentinianusque Alexander Severus imperatores pingendi
 Plato. Hero & studiosissimi fuerunt. Longum esset referre quot principes quotque reges huius
 alij imperatores nobilissima arti dediti fuerunt. tamen et minime daret oem pictorum ueterum
 Demetrius turba recensere. quae quidem ista fuerit hinc conspici potest quod Demetrio phalereo the
 phalereo. nostratis filio trecenta sexaginta statuae partem equestrem partem iumentorum & bigis
 ferunt intra quadringentos dies consummatae sunt. ea uero in urbe in qua tantus
 fuerit sculptorum numerus ueterumque pictores non paucos extasse arbitramur. sunt
 quidem cognatae artes eodem ingenio pictura & sculptura nutritae sed pictoris
 ingenium quod in re longe difficillima uersetur semper profert. utrum ad rem redeamus.
 Ingenium namque fuit & pictorum & sculptorum illis temporibus turba. cumque principes & plebei
 & docti atque indocti pictura delectarentur. cumque inter primas punctiones stellas signa
 & tabulas in theatris exponeretur: eoque processit res ut Paulus Aemilius caeterique
 non pauci romani cives filios inter bonas artes ad bene beatam uiuendum picturam
 Paulus Aemilius. edocuerent: qui mos optimus apud graecos maxime obseruabatur ut ingenium & libere
 Pueri ite. bonas artes. picturam edo
 cebant.

educati adolescentes una in his Geometria & Musica pingendi q̄ arte instrueret.
 q̄a & feminis ex hac pingendi facultas honoris fuit. *Martia* varronis filia
 q̄ pinxit ap̄ scriptores celebrat. ac fuit q̄dem tanta in laude & honore pictura
 ut ap̄ ceteros caueret. *edisto* ne senius pictura discere liceat. neq̄ id q̄dem
 inuicem. nā est pingendi ars profecto liberalis ingenij & nobilissimis animis
 dignissima. maximeq̄ ap̄ me optimi & p̄stantissimi ingenij sepius fuit indi-
 cū illius quem pictura uehementer delectari intelligerem. tū & si haec
 una ars & doctis & indoctis aequē ad modū grata est. quae res nulla fere
 alia in arte euenit ut quos p̄tius delectet impitōs q̄ moueat. neq̄ facile
 quēpiā inuenies q̄ nō maiorem in modū optet se in pictura profecisse. ipam
 deniq̄ naturā pingendo delectari manifestū est. Videmus n̄ naturā ut
 q̄ae in marmoribz centaurus Regumq̄ sanuatas facies efficeret. q̄n (ut ante)
 laudē Musae in gema Pyrrhi nouem musas ad suis insignibz distinge a naturalia
 fuisse depictas. Adde his q̄ nulla ferme ars est in qua p̄discenda ac exercenda
 ois aetas & p̄torū & impitōrū tanta cū uoluptate uerget. Licet de meliō
 proficere si q̄n mē ac uoluptatis q̄ causa ad pingendū cōfero (q̄o facio
 sane p̄sepius cū ab alijs negocijs oculi suppediat) tanta cū uoluptate opi-
 nifito ut tertia quantū quoq̄ hora elapsa esse postea mix possim credere
 itaq̄ uoluptatē haec ars affert. dū eā colas. laudem diuitias. & p̄petua
 fama. dū eā bñ excolta feceris. quae cū ita sit (cū sit pictura optimū
 & uetustissimū ornamentū rerū liberis digna doctis atq̄ indoctis grata)
 hortor studiosos iuuenes ut quoad liceat pictura plurimā opam impendat.
 proximē eos moneo q̄ pictura studiosissimi sunt ut oī opa & diligentia
 prosequat̄ ipsam perfectam pingendi artem teneat. sit nobz q̄ in pictura
 praestare cōtenditis cura in primis fama & nōis. quā rē uetere assentes iudicis.

ac meminisse q̄dē inuabit sem̄p aduersa laudi & uirtuti fuisse auaritia
 quaestui n̄ intentus animus raro posteritatis fructus assequer. Vidi ego plerosq̄
 in ipso quasi flore p̄discendi illuc decuisse ad q̄stū. & neq̄ diuitias neq̄ lau-
 dem ullam fuisse adeptos. q̄ si ingenij studio auerissent in laudē facile cō-
 scendisset. quo in loco & diuitias & uoluptatē nōis acciperent itaq̄ de his
 satis haec tenus. ad instigatū redeamus. Pictura in tres partes diuidimus
 diuisio. quā q̄dē diuisionem ab ipā nā cōptam habemus. nā cū p̄tura student
 res uisās representare. notemus quē ad modū res ipsa sub aspectū ueruant
 principio q̄dē cū qd̄ aspiciamus id uidemus esse aliqd̄ quod locū occupet. p̄tor
 uō huius loci spatium circūscribet. eāq̄ rōnem ducendae fimbriae apto uo-
 cabulo circūscriptionē appellabit. proximē intuentes diuisimus ut plu-
 rima prospecti corporis superficies inter se conueniant. hasq̄ sufficiēti
 cōnnectiones artifex suis locis designis recte cōpositionē nominabit.
 postremo aspicientes distinctius sufficiēti colores discernimus cuius rei
 representatio in pictura q̄ oēs differentias a luminibz recipiat p̄cōmode
 Recaptio. as̄ nos recaptio luminū dicet. Pictura igit̄ circūscriptio. cōpositio
 luminū. & primo de circūscriptionē. Circūscriptio q̄dem ea est q̄ lineis abito
 Circūscri- & primo de circūscriptionē. Circūscriptio q̄dem ea est q̄ lineis abito
 ptio. fimbriam in pictura cōscribit. in hac *Parasius* p̄torē cū cūquo est
 Parasius ap̄ *Xenophontē* Socratis sermo pulchre fuisse p̄tū tradunt. illū n̄
 lineis subtilissimis examinasse aiunt. in hac uō circūscriptionē illud
 p̄cipue seruadū censeo. ut ea fiat lineis q̄ tenuissimis atq̄ admodū
 Apelles. uisū fugientibz cuius mōi *Apellem* p̄torem exerceri solitū ac cū *Pro-
 thagenē* cōtasse referunt. nā est circūscriptio aliud n̄ q̄ fimbriae notatio

qua quidem si ualde apparenti linea fiat non margines superficie in pictura; si
 multa aliqua apparent. tu cupere aliud nihil circumscriptione nisi fimbriam
 ambitu prosequi: in qua sane uolenter excedendum affirmo. nulla enim compositio
 nullaque luminis receptio non adhibita circumscriptione laudabitur. atque sola circū
 scriptio plerumque gratissima est. circumscriptionem ergo opera debet ad qua quidem bellis
 sunt tenenda nihil accommodatus inueniri posse existimo. id uelut quod se
 inter familiares meos suu solitus appellare interuisione: cuius ego usum nunc
 primum adinueni. id istius modi est. uelut filo tenuissimo & rari textu quo
 uis colore penetrat filis grossioribus in parabellis proportionales quadris quot li
 bet distinctu tellarioque distinctu. quod quidem inter corpus representandum atque
 oculum constituitur: ut per ueli raritates pyramidis uisua penetraret. hic enim haec ueli
 interuisione profecto comoda uis non parua: primumque easdem semper innotat sup
 facies referat. nam positus terminis illius pristina pyramidis eisdem reperies.
 qua res absque interuisione sane difficillima est: & nostri quod sit impossibile aliquid
 pingendo recte imitari quod non perpetuo eandem pingendi faciem seruet hinc
 est quod depictae res quae semper eadem facie seruet facilius quam sculptae emulat.
 Tum nostri quod interuallo ac centrice positione mutatis res ipsa uisa al
 terata appareat. Itaque hanc non mediocrem quam dixi utilitate uelut
 stabit: ut res semper eadem conspectu persistat. Proxima utilitas est quod fim
 briae situs & superficie terminum certissimis inpingenda tabula locis
 facile constitui possint. nam cum in parallelo frontem: in proximo nasum:
 in propinquo genas: in inferiori mentum: & istiusmodi omnia suis locis
 disposita intuearis: itidem in tabula aut pariete suisque parallelis
 diuisa illico omnia collocabis. postremo hoc quidem uelut maximum
 ad discenda picturam adinuentum fuit: quod quidem rem ipsam prominentem

& rotunda in ista planitie ueli descripta & depictam uideas. quod ex rebus
 ad facile & recte pingendum utilitate uelut exhibent sacis & iudicio & ex
 pientia intelligere possumus: neque eos audiam quod dicant minime eductum puto
 rem his rebus assuescere: quae & si maxime ad pingendum adinuentum af
 ferant: tamen huiusmodi sunt ut absque illis uix quod se artifex possit. non enim
 a pictore (mi fallor) infinitum laborem exposcimus: sed pictura talem ex
 petamus: quae maxime prominens & datis corporibus per similes uideatur.
 quae rem quidem non satis intelligo quo nam pacto unquam sine ueli adminiculo possit
 quae uel mediocriter assequi. Igitur interuisione hac id est uelo quo dixi utantur
 ut student in pictura proficere. quod si absque uelo expiri inpingendi delectet hanc ipso
 parallelorum non inueniunt prosequantur. ut semper linea illis transuersa ab altera
 perpendiculari per se tam imaginem. prospectum terminum in pictura statuunt.
 Sed cum plerumque inceptis pictoris fimbriae superficie dubiae & incertae sint uelut
 in uulgi quod non decernunt quo potissimum loco tempora a fronte discernunt.
 docendi ideo sunt quo nam argumento eius rei cognitione assequatur. naturam
 id quidem pulchre demonstrat: nam ut in planis superficie inueniunt ut suis propriis
 luminibus & umbris insignes sint: ita & in sphaeris atque ceteris superficie quasi
 in plures superficies easdem diuersis umbris & luminum maculis quod diuersas uidemus.
 ergo singula partes clauitate & obscuritate differentes pro singulis superficie
 habenda sunt. quod si ab umbrato sensum deficiendo ad illustrem colorem uisa superficie
 estimantur tunc medium quod inter utrumque spatium est linea signare oportet quo
 omnis colorandi spatium non minus dubia sit. Restat ut de circumscriptione aliquid
 referamus: quae ad compositionem quod non parum pertinet. idcirco non ignorandum est
 quod sit compositio in pictura est autem compositio ea pingendi non qua partes in
 opus pictura componunt. quod plurimum pictoris opus historia: historia partes
 componit: corporis pars membrum est: membrum pars est superficies: ceterum sit circū
 scriptio ea non pingendi quae fimbriae superficie designat: cuius superficie alia parua

Compositio.

ut animantium: alia ut aedificiorum & colossorum amplissima sint: de parvis sup-
 facies circumscribendis ea scripta sufficiant quae hactenus dicta sunt. manifestum
 est ut eadem pulchre velo metiantur. in maioribus ergo superficies nona ratio rep-
 perenda est: quae de re quae supra in rudimentis a nobis de superficie: radijs.
 pyramide & interfectione exposita sunt: ea eadem mente repetenda sunt. denique
 meministi quae de pavimento: parallela & centrico puncto: atque linea diffini-
 in pavimento ergo parallelis inscripto alia murorum & quaevis huiusmodi quas
 incumbentes incupimus superficies coaedificanda sunt. dicam ergo breviter quod dicitur
 in hac coaedificatione efficiat. principio ab ipsis fundamentis exordium capio. lati-
 tudinem & longitudinem murorum in pavimento describo: in qua quod de descriptione
 illud a natura adducitur: nullius quadrati corporis rectorum angulorum plusquam duas
 solo incumbentes unctas superficies uno aspectu posse videri. ergo in describendis
 parietum fundamentis id observo ut solum ea latera curvata quae sub aspectum
 pateant: ac primo semper a proximioribus superficiebus incipio: maxime ab his quae aequae
 ab interfectione distant. itaque has ego ante alias describo: atque quae velim esse haec
 ipsae longitudinem ipsis in pavimento descriptis parietibus constituo. nam quot eam velim
 esse brachia tot mihi parallelos absumo. medium vero parallelorum & utriusque diame-
 tri mutua sectione accipio. nam diametri ad diametrum intersecutio medium sui
 quadranguli locum possidet. itaque hac parallelorum mensura pulchre latitudinem atque
 longitudinem surgentium a solo murum describo: tunc altitudinem quoque superficies hinc
 non difficillime assequor. nam quae mensura est inter centricam lineam & eam pavi-
 menti locum unde aedificij altitudo insurgit eadem mensura tota illa altitudo
 servabit. quod si uoles istam quantitatem a solo esse usque in sublime quater quod
 est solis picti longitudo & fuerit linea centrica ad hanc altitudinem posita
 erunt tunc quidem ab infimo altitatis capite usque ad centricam lineam brachia tria.
 tunc vero quod altitatem istam velis usque ad brachia duo decim exeresceat tunc tam longe
 quod tunc est a centrica usque ad inferius altitatis caput sursum uersus educito. ergo
 exclusis quod retulimus rebus pingendi probe possumus oes angulares superficies circumscribere.

14
 Circula. Restat ut de circulantibus superficiebus suis finibus describendis enarremus. Circula
 res lineae. res quidem ex angularibus extrinsecus: id esse sic facio. a reolam quadranguli rectorum
 angulorum in circulo. huiusque quadranguli latera in partes eius modi diuido in quales partes
 inferior in pictura quadranguli latera diuisa est. lineasque a singulis punctis ad sibi
 oppositos punctos diuisionum ducens paruis quadrangulis aream replet. illicque cir-
 culum quod uelim magni super inscribo ut mutuo sese circulus & parallela linea
 faciant. omnesque sectionum puncto loco aduoto. quae loca in suis parallelis parui
 menti descripti in pictura consigno. sed quod esset extremus labor ac fere in-
 finitus parallelis totum circulum multis ac multis locis percurrere quoad numerosa
 punctorum consignatione fimbria circuli cotinueretur. idcirco ipse cum octo aut quatuor
 libuerit per sectiones notari: tunc ingens cum circuli ambitu perpendo ad hos ipsos
 signatos terminos duco. fortassis breuior esset uia hac fimbria ad umbrae huiusmodi
 circuli erubere modo corpus quod umbra efficiat certa ratione suo loco interponere.
 Itaque dicimus ut parallelorum adiumentis maiores superficies angulares & circula
 res circumscribantur. absoluta igitur de circuli descriptione sequitur ut de compositione dicer-
 dum sit. repetendum idcirco est quod sit compositio. Est autem compositio ea pingendi
 ratio quae partes in opus picturae componit. & simplicissimi pictoris opus non colossus
 sed historia: maior nam est ingenij laus in historia quam in colosso. historiae partes
 corporum: corporis pars membrum est. membrum pars est superficies. prima igitur operis
 partes superficies quae ex his membra & membris corporum: ex illis historiae ultimae
 illud quidem & absolutum pictoris opus perficitur. ex superficiebus compositione illa elegas
 in corporibus coemittas & grae exeat: quae pulchritudinem dicunt. nam is multus
 & superficies alias grandes alias minimas illuc prominentes istuc intus minimas
 reclusas & reconditas huc erit (quales in uetularum ualibus uidemus) erit quod is
 aspectu turpis. in qua non facit ita uinctae aderunt superficies ut amara humi
 na in umbris suauiter defluant: nullaque angulorum asperitates extant. hac
 nam in umbris suauiter defluant: nullaque angulorum asperitates extant. hac
 merito formosam & uenusta facie dicemus. ergo in hac superficiebus compositione
 maxime grae & pulchritudo per quaenda est. quoniam non paruo id assequendum.

nulla modo mihi alia uia uisa est certior q̄ ut natura ipsa intueremur. q̄nq̄
 ac diligentissime spectemus quēdammodū naturā mirā reū artifex in pul-
 cherrimis membris superficies composuerit. in qua uimenda omni cogitatione
 & cura uersari uelōq̄ quo diximus uerementē delectari oportet. deniq̄ supra
 a pulcherrimis corporibz superficies in opus relatu sumus. semp terminum plus
 destinamus quo lineas certo loco dirigamus. hactenus de superficie compositione.
 sequē ut de compositione membrorum referamus. in membrorum opositione clauda
 in primis op̄a est ut uel quēq̄ inter se membra pulchre conueniant. eaq̄dem
 tunc conuenit dicunt cu & magnitudine & officio & specie & coloribz & ceteris.
 si quales sunt huius modi rebz ad ueritatem & pulchritudinem corresponsdeant.
 q̄ si in simulacris aliquo caput amplissimū. pectus pusillū. manus p̄ angula.
 pes tumidus. corpus turgidū adsit. hęc sane cōpositio erit aspectu deformis.
 ergo quēda circa magnitudinē membrorum nō tenenda est. inq̄sane cōmē-
 surationē uinac in cūantibz pingendū prius ossa ingenio subterlocare. nā
 hęc q̄ minime inflectant semp certā aliquā sedem occupant. tū oportet
 neruos & musculos suis locis inhaerere. deniq̄ extremū carnē & cute ossa &
 musculos uestitos reddere. sz uideo hoc in loco fortassis aderunt obijcentes
 q̄ supra dixerim nihil ad pictorem earz rez spectare. q̄ nō uideant. recte
 illi q̄dem sed ueluti in uestiendo prius nudū subsignare oportet quē postea
 uestibz obambiendo inuoluamus. sic in nudo pingendo prius ossa & musculi
 disponendi sunt. quos moderatis carnibz & cute ita op̄as ut quosint muscu-
 li loco nō difficile intelligere. ac n. cū has oēs mensuras naturā ipsa expli-
 catas in mediū exhibeat. tū in eis dē ab ipsa naturā proprio labore reo-
 gnoscendis uolūntate nō modicā inueniet studiosus pictor. idcirco labore
 hūc studiosi suscipiant. ut q̄tū in simetria membrorum recognoscenda studiū
 & opere posuerint. tū ubi adeas rez q̄ didicerint. memora firmadas profuisse intelli-
 cat.

Nun tū ad monitō

15
 Vtrum tamen admones ut in cōmensurando aīante aliquod ipsius aīantis membru
 sumamus quo cetera metiant. Vtrumus architectus hoīs longitudinē pedibz
 dinumerat. ipse nō dignus arbitror si cetera ad p̄tatem capitis referat. tū
 & sic hoc aīante ferre cōē esse in hoībz ut eadem ad pedis & q̄ est a mēto
 ad cūculū capitis mensura intersit. Itaq̄ uno suscepto membro cetera accom-
 danda sunt. ut nullū in toto aīante membru adsit longitudinē aut latitudinē
 ceteris nō corresponsdens. tum providendū est ut oīa membra sui uicē de quo
 agitur officii exequant. Decet currentem manus nō minui actare q̄ pedes.
 Demopitior ac p̄m originem malo in oī membro sui modestū q̄ palestrā stentet. Demon-
 pitior Haplicitem incertamine exessit ut illi sudare tū q̄d diceret. alteruq̄ Tu
 arma deponentem ut plane anhelare uideret. Fuit q̄ q̄ uixem pingeret ut in
 eo nō uerā sed fictam & simulacra insania agnoscat. Laudat ap̄ roma hū-
 stoma in qua M. eleager defunctus asportat. q̄ q̄ oneri subsunt angī & oībz me-
 bris laborare uideant. in eo uō q̄ mortuus sit. nullū adsit membrorum quod nō de
 mortuū appareat. oīa pendunt. manus. digiti. ceruix. oīa languida decidunt.
 deniq̄ oīa ad exprimendā corpis mortem cōgruunt. quod q̄d oīum difficulti-
 mū est. nā oī ex pte oīosa in corpore membra effingere. tam sumū artificis est.
 q̄ uinac oīa & aliq̄ agentia reddere. ergo hoc ipm in oī pictura seruandū est.
 ut quēq̄ membra sui ad id de quo agitur officii ita pagant ut nē minimūq̄ dem
 articulus pro re uacet minere. ita ut mortuorū membra mortua ad iudice-
 mus. inuentū uō oīa uinac esse uideant. uinere corpus tū dicit cū motu
 quoddā sua sponte agat. mortuūq̄ aiunt esse ubi membra uitae officia hoc est
 motum & sensum amplius ferre nequeunt. ergo quē corpus simulacra
 pictor uinac apparere uoluerit in ijs efficiet ut oīa membra suos motus
 exequant. Sed in oī motu ueritas & grā seruanda est. ac maxime
 ij membrorum motus uinaces & gratissimi sunt. q̄ aciri in altum petunt. tū spem
 quoq̄ diximus in cōponendis membris spectanda esse. nā p̄ aliquid esset si
 H. elene aut p̄ligena manus seniles & rusticae uiderent. aut si H. efforis

positio cor
porum.

pectus teneri & cornu lenis. aut si ganimedi frons rugosa cuncta aethra
aut si Niloni cūm robustissimo lateralēia & gracilia adderemus: tū
et in eo simulachro in quo multus sint solidi & suavi pleni (ut aiunt) turpe
esset lacertos & manus macie absumptas agere. cōtraq; q̄ q̄ chemenidem ab
Aenea in insula iuuentū pingerē facit quā eū fuisse virgilius refert: nec
cetera faciei cōuenientia sequerentur esset is q̄ de pictorē p̄ riduū atq;
ineptus. itēq; specie oīa cōueniant oportet: tū colore q̄ inter se cōrespondent
velim. nā q̄ sint uultus rosei: nemus tinnuci: his pectus ac cetera me
bra fusca & emaculenta minime cōueniunt. ergo in cōpositione membrorū
quae de magnitudine officio specie & colorib; diximus tenenda sunt
tū & p̄dignitate oīa subsequantur oportet. nā Venere aut Minerva
saepe indutam esse minime cōuenit. Iouem aut Martem ueste muliebri
indecenter uestire. Castorem & Pollucem p̄uisci pictores p̄ngendo cura
bant ut cū gemelli uiderentur: in altero pugilem naturā in altero agilita
tem discernentes. tū & Vulcano claudicandi uitium sub uestib; apparere uo
lebant. tantū illis erat studiū p̄ officio specie dignitate q̄ oportet exprimerē
sequē corporū cōpositio in qua oē pictoris ingenium & laus uersat. quāq; de
ad cōpositionē nō nullā incōpositione membrorū dicta p̄tinent. nā officio
& magnitudine corpora oīa in historia cōueniant oportet. Si nō centauros
in caua tumultuantes p̄ngere in eptū esset in tā efferato tumultu ali
quem uno sopitū accubare. tū ē utinā esset si hōies pari distantia ali
alijs multo maiores. aut si canes equis in p̄tina pares adessent. neq;
pari ē utupandū est q̄ plerūq; uideo pictos in aedificio hōies quasi in
sermo reclusos in quo uix sedentes & morbo coacti recipiant. corpa
igit oīa & magnitudine & officio ad eā rem de qua agit cōueniant.
historia uero quā merito possis & laudare. & laudare eius mō erit
quae illecebris q̄dā sese ita amara & ornata exhibeat ut oculos docti
acq; indocti spectatoris diutius q̄dā cū uoluptate & animi motu teneat

Narro

primum nō quod in historia uoluptatem afferat est ipsa copia & uarietas rerū
ut nō in cibis atq; in musica semp noua & exuberantia cū ceteris fortassis
obecatis atq; nimirū obeam causam delectat q̄ a uetustis & cōsuetis differunt.
sic in oī re alijs uarietate & copia admodum delectat. idcirco in p̄tina
& corpum & colorū uarietas amara est. Dicā historiam esse copiosissimā illā
in qua suis locis p̄ mixti ademerunt senes: uiri: adolescentes: pueros: mōna
uirgines: infantes: ciues: catelli: amulae: equi: pecudes: aedificia: pro
uincia q̄. oēq; copia laudabo: modo eā ad rem de qua illic agit cōueniat.
fit nō ut eū spectantes lustrandis reb; mirentur. tūc pictoris copia grām as
sequat. hāc copia uelim cū uarietate q̄dā esse ornata tū dignitate
& ueracundia graue atq; moderata. improboq; dem eos pictores q̄ quo in
deu copiosi quo ut nihil uacū relictū uolunt eo nulla sequit cōpositione.
sed cōfusa & dissoluta oīa disseminant. ex quo nō re agere: s; tumultu
historia uidet. at fortassis q̄ dignitatem in primis in historia cupiet hūc solitudo
admodū tenenda erit. ut nō in principe maiestate affert uerborū pauca: modo
sensat & infra intelligant: sic in historia cōpeteris corpū numerus dignitate adhibet.
oī solitudine in historia tū copia eā minime laudo quae a dignitate minime
abhorreat. atq; in historia id uoluptate approbo q̄ a poetis tragicis atq; comicis
obseruati uideo: ut q̄ possint pauci p̄sonis fabula decant. meoq; dem iudicio
nulla erit usq; adeo tanta rerū uarietate referta historia quā nouem aut decem
hōies nō possint cōdigne agere. ut illud Varro in hūc p̄tinere arbitretur qui in
cōuio tumultu euitans nō plus q̄ nouē adhibebat accubantes. s; in omni
historia cū uarietate incunda est: tū in primis oīb; grata est p̄tina in qua
corporū status atq; motus inter se multo dissimiles sunt. s; tunc igit alijs toto
uultu cōspici manib; supinis & digitis micantib; alteri in pedem nixi
alijs aduersa sit facies & demissa brachia pedesq; inuicē singulisq; singuli
flexus & actus extente. alijs cōsident aut inflexo genu morentur: aut prope

incubant: sintq; nudi (si ita liceat) aliq; nō nulli mixta ex utroq; arte p̄tino
 velati partim nudi adsistunt: sed pudore semp & uerecundia insenuimus.
 obscena q̄dam corporis &ce oēs p̄tes quae parum gratia hnt p̄mo aut f̄dib; aut manu opiant. Apelles antigonis imaginem ea tñ parte uultus p̄m
 gēbat: quā oculi utui nō aderat. Periclem referunt hūisse caput oblongū
 & deformē idcirco a p̄torib; nō ut ceteros in opto capite sed casside uestito
 eum formari solitū. tñ antiquos p̄tores refert Plutarchus solitos i p̄cedis
 regib; si qd utiq; aderat forma nō id p̄missū uideri uelle sedq; maxime
 possent seruata similitudine emendabant. hac ergo modestia & uerecundia
 innumera historia obseruari cupio: ut feda aut p̄tereant aut emēdant.
 deniq; ut dixi studendi censeo ut i nullo ferme idem gestus aut status co
 spiciat. animos deinde spectantū mouebit historia: cū q̄ adierint p̄ti
 hōies sūm ai motū p̄seferent. fit naq; naturalis quā nihil sūm in pacius simi
 lū inueniri pot) ut lugentib; calligenimus: ridentib; arrideamus: dolentib; do
 leamus: sed hi motus ai ex motib; corp̄is cognoscunt: nā uidemus ut tristes
 q̄ curis adstricti & aegritudine obsessi sint) totis sensib; ac uirib; torquant.
 interq; pallentia & ad modū labentia membra sese leuiter decinant. est qui
 de merentib; p̄ssa frons: cernix languida: deniq; oia uelut defessa & ne
 glecta prociidunt. iratis uō q̄ ai ira incendant & uultus & oculi intū
 mesunt ac erubent: membrorū q̄ oim motus profurore iracundia incide
 acerrimi & iactabundi sunt. laeti autē & hilares cū sumus tñ solutos &
 quib; dā flexionib; gratos hemus motus. Laudat Euphranor q̄ in Allexa
 dro Paride uultus & facie effecit: in qua illi & indice deniq; amator
 Helena & una Achillis interfectorē possis agnoscere. est & Demonq; p̄tor
 celeberrimus quē natura esse iracundū: iustū: instantem: unaq; ex
 orabilem: clementem: misericordem: gloriofū: humilem: ferocēq; facile intelligas.

17
 Apelles sed inter ceteros referunt Aristide Thebanū Apelli aequalē probe hos
 ai motus expressisse: quos certū q̄dem est: oēs dū in re studm & diligentia
 q̄ tñ eduenit posuerimus pulchre assequemur. ergo p̄tori corp̄is motib; us
 notissimū sint oportet: quos q̄dem multa solertia a natura petendos cen
 seo: resn: p̄ difficultis est propene infinitis ai motib; corp̄is motus uariare.
 tñ nemo hoc (nisi q̄ expertus sit) crediderit: usq; adeo esse difficile: cū uelis
 ridentes uultus effigiare intare id nē florabundi magis q̄ alacres uideant
 tñ uō & q̄s poterit sūm maximo studio & diligentia uultus exprimere
 inq; & os et mentū & oculi & gena & frons & supercilia in unū ad hūc
 aut adhilapitate edueniat. idcirco diligentissime expressa natura cuncta
 p̄ scrutanda sunt sempq; p̄p̄tiora imitanda: eaq; potissimū p̄ngenda
 sunt q̄ plus animis q̄ excoptant reliquat q̄ quae oculis intueant. s; nos
 referamus nō nulla q̄ de motib; partim fabricauimus nō ingenuo
 partim ab ipsa natura didicimus. primum reor oportere ut oia inter se
 corpora ad eā rē de qua agit edummitatē q̄dā moueat: tñ placet in histo
 ria adesse quēpid q̄ earū quae gerunt redū spectatores admoneat: aut manu
 aduiscendū aduocet: aut quasi id negociū secretū esse uelit uultu nē eo p̄ficiat
 truci & tamis oculis imitaret: aut periculū uel rē aliquā illi admirando
 demonstrat: aut ut oia arrideas aut simul d̄ flores. suis te gestib; iūtet.
 deniq; & quae illi cū spectantib; & quae inter se p̄ti exequant oia adage
 dam & docenda historia edummitatē necesse est. Laudat Timanthes
 Cyprius in ea tabula quā Colocentriū uicit q̄ cū id in p̄ngenie imo
 latrone tristē calcatē tristiorē fecisset d̄ luxem: i q̄ Menelao morem
 affecto. oem antem & angemū exposuisset: edsumptis affectib; nō repperiens
 quo dignē modo tristissimū prius uultus referret: p̄mo inuoluit eus caput
 ut cuiq; plus reliqueret q̄d illius dolor aū meditare: q̄q; posset uisū discernere.

Quotus & trui
sens

Affectiones
motus ad

Motus cōgum

ad uisus nos

Laudat & namq; apud Romā ea in qua nō trusus pictor & iottus undecim matru
& stupore pensos obscuro quē supra undas marientem uidebant & ex pte ita psequē
sunt turbati cū indicium nullū & toto corpore pferente ut in singulis singuli affectioni
motus apparerent. hūc daret hūc totū locū de motib; breuissimē transigere. sunt naq;
motus alij quorū quos docti affectiones nuncupant: ut ira: dolor: gaudium: timor:
desiderium & eiusmodi. sunt & alij corporū nā dicuntur moueri corpora plenisq;
modis si qdē cū crescant aut minuantur cūq; ualentes in agnitudine cadunt: cūq;
a morbo in ualitudine surgunt: cūq; locū mutant & huiusmodi causis moueri
corpora dicunt: nos autē pictores q; motib; membrorū uolumus animos affectos exprimerē:
ceteris disputatorib; obmissis de eo tū motu referimus. qm̄ fuerit dicunt: cū
locus mutatus sit. res omnis que loco mouet septem hic mouendi itintra: nam
aut sursum uersus aut deorsum aut in dextrā aut in sinistram aut illuc longe receden
do aut contra nos redeundo. Septimus uō mouendi modus est is qui in gū
ambiēdo uergetur: hos igitur omnes motus cupio esse in pictura: qd sint cor
pora nō nulla quē se se ad nos porrigant. alia abeant horū deorsum &
in sinistram: tū ex ipsis corporib; nō nulle partes cōsistentes ostendunt: aliqua
recto cadant: alia sursum tollant: aliqua in infimū tollant tendant. Sed
cū in his expringendis motib; ratio plerūq; & modus transgrediat: inuit
hoc loco de statu & de motib; membrorū referre nō nulla quē ex ipsa natura
collegi unde plane intelligat quā moderatione his motib; utendū sit.
Perceperis qdē in hōie q; in di statu sui totū substituat corpus capiti
membro oium ponderosissimo. tū si toto corpore idē in uisū pedem
instituit semper per tanq; columnā basis est ad ppendiculum capiti
subiectus: ac ferme semper eo stantis uultus porrectus quo sit pēpse
directus. Capitis nō motus aduersa uix ulla inq; in parte esse tales
ut nō semper aliquas reliqui corporis & corporis partes subspecies habeat

18
quo imane pondus regat: aut certe in aduersa parte tanq; altera lancea aliquod
membru frangat quod ponderi corresponsdeat: nāq; idē uidemus dū q; manu exte
sa pondus aliquod sustentat ut altero pede tanq; assē bilancis firmato alia tota
corporis pars ad coequandū pondus contra sistat. Intellexi et stantis caput nō
plus uide pēpse q; oculi celi mediū cōtueant: neq; in alterutro latus plus di
uerſi q; alij quo mentis spatula peragat. in ea uō parte corporis quā inungi
mure uix inq; ita interquēmur ut humerū supra umbilicū ad rectā lineā
sup constituantur. tibiā & brachiorū motus liberiores sunt modo ceteras
corporis honestas partes nō impediant. Et in his illud a natura ppexi ma
nus ferme inq; supra caput neq; cubiti supra humeros eleuari: neq; supra
genū pedem in alē attolli: neq; pedem a pede plus distare q; quantum pēpse
unius spatii intersit. tū spectant si quā in alē protendamus manu cū mo
tum ceteras oēs eius lateris partes ad pedem usq; subsequi: ut et ipsius pedis
talcanens eiusdē brachij motu a paumento leuet. sunt his similia p pluri
ma que diligens artifex aduertet: & fortassis que ipse superius retuli
usq; adeo impromptu sunt ut supflua uideri possint. Sed ea idcirco nō negle
dimus q; plerūq; in ea re uerementē errare nouerimus. Motus nō nimis
aerēs exprimunt efficiuntq; ut eadē in simulacro & pectus & nates submo
prospectu cōspiciant: quod quidem cū possibile factū tū indecentissimū
est. sed hi quo audiunt eas imagines maxime uinas uideri quē plurimū
membra agitent: eo histionū motus pte omni picturā dignitātē imitant.
Ex quo nō modo nō gratia & lepore cor opera nuda sint. sed et artificis nimis
fermes ingenū exprimunt: suauis nō & gratos atq; ad rē de qua agit edoctos
habere pictura motus debet: sint in uirgib; motus & habendo uenusta simpli
citate cōpeta atq; amana que statū magis sapiat & dulcē quietē q; agitationem.

Homertū Zen tamē si Homero quē Zens secutus est. et infemnis forma ualidissima placuit. Sūt in adolescente motus leuiorē iucundū cū quadā significatio nē ualentis animi & uirili. Sūt in uiro motus firmiores & statūs celerī palestrā ad modū ornati. Sūt in senibz omnes motus tardī: sicut ipsi statū defessi ut nō modo ambobz pedibz corpus sustinent. sed & manibz aliquo inhaerent. Deniqz pro dignitate cuiqz sui motus corporis ad eos quos ueloz ex primere motus animi referunt. tum deniqz maximā aī plūbationū in membris significaciones ad sūt necesse est. at qui hēc de motibz ratio in omni animatē ad modū eīs est. nō n. conuenit bonē aritorem ijs motibz uti quibz Bucephalū generosum Alexandri equū. at celebrem illam Inachi filiā in uaccam quē eduxit sit fortassis uirulentam Inachi filiā. erecta ceruicē: leuatis pedibus: in tortā caudā p̄ apte p̄uenimus. hēc de animantū motu breuiter exēpta sufficiant: nunc uō quāmagis & rerū animatarū eos omnes quos dixi motus in picturā necessarīos esse arbitror. quonā illa pacto moueant dicendū censeo. Sane & capillorū & uibrarū & ramorū & frondū & uestiū motus in picturā expressi delectant. ipse quidē capillos cupio eos omnes quos relictū li septem motus agere. & n. vertant in girū nodū conantes. at q̄ uadent in aera flāmas imitantes modōqz sub alijs crinibz serpant: modō sese in has atqz has partes attollant: sintqz item ramorū flexus & curuationes partim in sublimē arcuati: partim inferius tracti: partim eminent: partim introcedant: partim ut finis intorqueant: idqz ipm in plūis pannorū obseruet: ut ueluti trunco arboris rami in omnes partes emanent. sic explicā succedant plicae ut puta in suos ramos in hisqz idem quoqz omnes motus expleant: ut nulla panni intensio ad sit in qua nō idem ferunt omnes motus repperiant. Sed sint motus omnes qd̄ sapius ad moneo moderati & faciles grām potius q̄ ad mirationē laboris exhibentes. id uō tum pānos motibz aptos ēē uolumus.

cumqz natura sui panni graues & assiduo in terrā cadentes omnes ad modū in flexiones refugiant. pulchre idcirco in picturā rescribi aut dūcti facies p̄fians inter nobes ad histonā angulū ponet: quā panni omnes aduersi pellant. ex quo gratia illa aderit ut quā corporū latera uentus feriat (& panni uento ad cor pus inprimant) ea sub panni uelamento prope nuda appareant. a reliquis uō lateribz panni uento agitati p̄ apte in aera in uidebunt. Sed in hac uenti p̄fione illud caueat ne ulli pannorū motus contra uentū surgant: neue nimis refracti: neue nimis per recti sint. Hēc igit de motibz animatū & rerū ināta tūqz dictū ualde apertore seruanda sunt. tū et ea omnia diligenter exequenda quae de sufficiens membris: corporū cōpositione recensimus. Itaqz duā a nobis partes picturē absolute sunt: Circumscriptio & Compositio. Restat ut de luminū receptione dicendū sit. In rudimentis satis demonstrauimus quā uim lumina ad uariandos colores habeant. nā manentibz colorū generibz modō aptiores modō restrictiones colores p̄ luminū umbrāqz appulsu fieri edocumus. ceteros uō colores tanqz materiā hēc q̄ luminis & umbrā alterationes adi gunt. ergo ceteris ommissis explicandū est quo nā pacto sit pictori albo & nigro utendū. Veteres pictores Polignotū & Chimantē quatuor coloribz Chimatis. Aglaophontē uos fuisse: tum Aglaophon simplici colore delectatū admirant: ac si in tanto quem putabant esse colorum nūō modicū sit eos dem optimis pictorē tam paucos in usum delegisse. caprosqz artificis putent omne colorum multitudinē in opus cōpeteret. Sane ad grām & leporem picturā affirma copia colorū & uarietatem plurimū ualere. Sed sic uicēqz pictores crudelē in alboqz existiment summā industriā atqz artem in albo tantū & nigro disponendo uersari. inqz his duobz probe locandis omne ingenium & diligentia cōsumenda: nā ueluti luminū & umbrā casus id efficit ut quo loco superficies turgent quoue in eam recedant quantum ne quaeqz pars declinet ac deficiat. sic albi & nigri cōmunitas efficit illud qd̄ Nicia pictori Atheniensī laudi dabitur. quodur

artificii in primis optandū est. ut sua res picta maxime eminet uideant. Ten-
 Zengis pictor sum nobilissimū uetustissimūq. pictorem dicunt quasi principē ipsam umbrarū &
 nobilissimū luminū rationem tenuisse. Ceteris nō carant innumeratib. Ego quide
 pictorē nullū ut mediocrē putabo eū qui nō planē intelligat quā uim umbra
 omnis & lumina in quib. q. superficie beant. pictos ego uultus & doctos & in
 doctis consentientib. laudabo eos qui ueluti exculpti exstant a tabulis ident.
 Picti uultus. eosq. contra ut uidebo quibus nihil artis nisi fortassis in liniamentis eluceat.
 bñ cōscripta optime coloratam compositionē esse uelim. ergo ut utperatio
 nē careant utq. laudem mereant in primis lumina & umbrē diligen-
 tissimē notanda sunt. atq. aduertendū q. in eam superficiē in quam
 radij luminū feriant. color ipse inferior atq. illustrior sit. tum ut de
 hinc deficient in luminū idem color subfusus reddat. Deniq. aduertē-
 tendū est quā pacto semp. umbra luminibus exaduerso respondeant ut
 nullo in corpore superficies lumine illustrent in quo eodem contrarias su-
 perficiēs umbrā obiectas nō repperias. sed quantū ad lumina alba & um-
 bras nigre imitandas p̄tinet. ad uerū ut praecipuū studiū adhibeas ad sup-
 ficiēs eas cognoscendas quā luminē aut umbrā p̄fecta sint. id q. dem a natura
 & rebus ipsis pulchre p̄dūctis. eas demū cū p̄bē tenueris tūc lenissimū
 alba & parissimū suo loco intra fimbrias colorem atteris. suoq. contrario
 loco p̄nter nigrū illico aduinges. nā hac nigri & albi. collibratione (ut
 ita dicam) surgens prominentia fit p̄specacior. de hinc pari parissimū
 nū additamentis p̄sequere quo ad quid satis affectu te sentias. Erat
 quide ad eam rem cognoscendam in dō opimus speculū. ac nescio quo
 pacto res picta in speculo grām beant si initio careant. tū mirū est. ut
 omnis mēda pictura in speculo de for̄mior appareat. a natura ergo

suscepta speculi iudicio emendent. Sed liceat hic nō nulla quae a nā hausimus
 referre. Quā aduertē q. dem ut plana superficies uniformē omni loci colorē
 seruent. Spēcia uō & concave colores uariant. nā iste clarior illic obscurior
 est. alio uō loco medio coloris species seruat. hac aut coloris in nō planis sup-
 ficiēbus alteratio difficultatem exhibet ignauis pictorib. Sed si ut docuimus
 recte fimbrias sufficiēti pictor cōscripserit. luminūq. sedes discriminare
 rit. facilius tum quide erit colorandi ratio. nā lenissimū quasi rorē p̄imum
 usq. ad discriminis eam superficiē albo aut nigro linea ut oportet alterabit.
 de hinc aliam (ut ita loquar) in rationē citra linea. post hanc alia citra hac
 & citra eam alia sup. addendo assequet. ut ad illustrior locū aptior colorē p̄-
 tinctus sit. tum idem demiceps color quasi fumus incognas partes diluatur.
 q. t. meminisse oportet nulla superficiē usq. adeo dealbunda esse ut eandē multo
 ac multo candidiorem nequeas efficere. ipsas q. nescis exprimēdo citra ult.
 candorem longe residendū est. nā ut pictor aliud nūq. q. album colorem quo ul-
 mos certissimā superficiē fulgore miter. solūq. nigrum innotet quo
 ultimas noctis tenebras referat. idcirco in albis uestib. pingendis unum
 ex quatuor gēnibus colorū suscipere opus est quod quidem apertū & clarū
 sit. idq. ipm contra in nigro fortassis pallio pingendo aliū extremū quod
 nō longe ab umbra distet uelutū profundū ac nigritis maris colorem
 sumemus. deniq. tantā uim albi & nigri cōpositio habet ut arte & modo
 facta aureas, argenteas, ac uireas splendidissimas in pictura sup-
 ficiēs demōstret. ergo uehementer utipandū sunt pictores qui albo
 intemperanter & nigro indiligenter utunt. quāobrem ipse q. dem uelle
 apud pictores album colorem longe carius q. pretiosissimas gēmas
 coemi. Conduceret q. dē album & nigrū ex illis uniorib. Cleopatre
 quos aceto colliguabat constare quo eorū auarissimi redderentur.

Zeus.

Vitruvius.

Uphr. minor
de colorib.
scripsit.

De colorib.
generib.

na & lepiora opera & ad ueritate proximiora essent. neq. facile dici potest
quantum esse oporteat distribuendi albi in pictura parsimonia atq. modum. hinc
solutus erat Zeus pictores redarguere q. nescirent qd esset minus q. si
iutro indulgendum est minus redarguendi sunt q. magis ad modum profuse q.
qui albo paululum intemperanter utant. natura in ipam induit atru & horri
du opus usu frigendi edisse discimus. Continuoq. q. plus intelligimus eo
plus ad gram & uenustatem manu delineata reddimus. ita natura omnes
apta & clara amamus. Ergo eua in parte facilius peccato uia patet. ea
artibus obtinenda est. haec de albi & nigri usu dicta haecenus. de colo
rum no generib. et ratio quoda adhibenda est. Sequi ergo ut de coloru
generibus no nulla referant. no id qdem quod ad modum Vitruvius de
chitettus quo loco rubrica optima & probatissimi colores inueniantur
sed quo na pacto selecti & ualde pteiti colores in pictura componendi sint.
fecit Uphranore priscum pictorem de colorib. no nihil lris mandasse. ea
scripta no extant hac tpo tempestate. nos aut q. hac pictura artem seu ab
alijs olim descripta ab inferis repetita in lucem restitumus i sine nunq
a quoq. tactam a superis deduximus mo ut hucusq. fecimus ingenio prom
stiterem psequamur. Velim gra coloru & spes quo ad fieri possit oes
in pictura quada cu gra & amantate spectari. & ratio qd hinc extabit
cu exacta qda diligetia colores iuxta colorib. aduerunt. q. si Dianam
agente chorum pingas. hinc nymphe uirides. illi propinqua candidos. pro
xime hinc purpureos. alteri croceos amictus dari coeuerunt. ac denique
istiusmodi coloru diuersitate cetera induant. ut clarescent colores aligh
diuersi generis obscuris colorib. coniungant. na ea qdem coniunctio colorum

& uenustate a uarietate & pulchritudine a copatione illustriorem ref
ret. atq. est amicitia quada inter. no nullor colores ut iuncti alter alteri
prim & uenustate augent. Ruber color si inter caelestem & uiridem me
dius insideat mutuum quidda utriusq. suscitatur decus. Nivens qd color
no modo inter cinereum atq. cideu positus sed pene omnib. colorib. hilari
tatem praestat. Obscuri autem colores inter claros no sine insigni dignitate
assident. panq. rone clari inter obscuros belle collocant. ergo qua dixi
uarietate coloru in historia pictor disponet. At sunt q. auro immoderate
q. aurum putent. qua historia afferre maiestatem: eos ipse plane no laudo
quia & se exuehim Didone Virgilij exprobrare cui pharetra ex auro
in aurumq. omnes nodabat. aurea cui fibula uestem subnectebat. aureisq.
frens uehebatur. deniq. omnia splendebant. aurea tamen eas aureasq. radior
copias: que undiq. oculos insentiu pstruunt. potius colorib. mixtis emittit
q. auro: na cu in colorib. maior sit artificis admiratio & laus. tu et ui
dere licet ut in plana tabula auro posito plerq. superficies quas clares
& fulgidas representant oportuerat obscurit insentib. appareret. & alie eua
fortassis umbrosiores debuerunt et lamiosiores porrigant. ceteraq. fabror
ornamenta qua pictura adyiciunt ut sunt corda fulgida calib. & bases
& fastigia no sane utiq. abo si ex ipso argento atq. auro solido ut admo
dum purissimo fuerint. na & gemar q. ornamentis pfecta & absoluta hi
storia dignissima est. haecenus pictura partes tuis breuissime transacta
a nobis sunt. diximus de circumscriptione maioru & minoris sufficien
tibus atq. corporum. diximus de colorib. quatu ad pictoris usu pmer
arbitrabamur. ois igit pictura a nobis exposita est e uam eundem
in his trib. reb. q. siter psequim. Circumscriptione. Compositione. & Luminu recessione

Sed cum ad perfectum pictorem instituendum ut oēs quas recensimus laudes affe-
 re nonnulla et sup-
 Pictoris of-
 ficiū. ficiū. que hijs commentarijs minime pretereunda censeo et h-
 uisime reseramus. Pictoris officiū est que uis data corpora uis in sufficiens lineis & colo-
 ribz conscribere atq; pingere ut certo intervallo certaq; centrū radij positione consti-
 ta: quaeq; picta uideas eadē prominentia & datis corporibz p simillima uideantur.
 finis picto-
 ris. finis pictoris laudem grām & benivolentia uel magis q; diuitias ex ope adipisci. id
 qdem assequeretur pictor dum eius pictura oculos & aures spectantium tenebit atq; ma-
 uebit. quae res quo nā argumento fieri possint: dicemus cū de compositione atq; la-
 minum receptione supra disceptauimus. Sed cupio pictorē quo haec oia pulchre
 possit tenere inprimis esse uirū & bonū & doctum bonarū artū: nā nemo ne-
 scit qtu probitas uel magis q; ois industria ut artis admiratione ualent ad ben-
 uolentiam cuius cōpandam: tum nemo dubitat benivolentia multorū artificū
 plurimū conferre ad laudem atq; opes cōpandas. si qdem ex ea fiat ut cum
 nō uig diuites benivolentia magis q; artis pericia moueat: tū lucra ad hunc po-
 tissimū modū deficiat & probū deficiat spretū alio periciore sane sed fortassis intē-
 peranti. quae cū ita sint moribz egregie inferuendum erit artificū maxime
 humanitati & facilitati: quo & benivolentia firmū contra paupertate presidū:
 & lucra optimū ad p̄ficiendā autem auxilium assequat. Doctū uero pictorem
 esse opo quo ad eius fieri possit oibz in artibz liberalibz: sed p̄fecti in eo geo-
 metria pericia desidero. assentior qdem Pambulo antiquissimo & nobili
 Adolescente simo pictori a quo ingenii adolescentes primo pictura didicerūt: nā erit
 pictura & eius sima futurū neminē pictorem bonum qui Geometria ignorauit: nā
 dicebat qdem rudimenta ex qibz ois absoluta & p̄fecta ars pictura depromitur a
 Geometria in q Geometria facile intelligit. eius uō artis imperitis neq; rudimenta neq; illas
 nime pictoribz negligenda. picturae rationes posse satis patere arbitror. ego Geometria autem picto-
 ribz minime negligenda affirmo. proxime nō abre erit si poetis atq; re-
 thoribz delectabunt. nā in qdem multa cū pictore hnt ornamenta corā.

22
 neq; parū illi qdem multarū rerū notitia copiose hnt ad historia compositionē pul-
 chre cōstruendā uiuabit. quae omnis laus p̄fectim in inuentione consistit. at qui
 ea qd hac hnt uim ut et sola inuentione sine pictura delectet. Laudet illa
 lumina descriptio quā abā pelle pietam refert Lucianus: eamq; dem enarrare
 Caluicia
 descriptio. minime ab instituto alienū esse censeo quo pictores ad morem cuiusmō inuentione
 ribz fabricandis ad uigilare oportere. Erat n̄ uir unus cui aures ingentes
 Inscitia exetabat: quem circa duae adstabāt mulieres: Inscitia: et suspicio. parte alia
 suspicio. ipsa Caluicia adueniat: cui forma muliercula speciosa: sed quae ipso multo mi-
 Caluicia
 nus callidē astu uidebat: manu sinistra faciem accensam: altera uō manu p ea
 pillos trahens adolescentem: cui manus ad cēlū tendit: duq; huius est uir qdam
 pallorē obiectus: deformis: truci aspectu: quē merito comparat ijs quos in agna
 Luor. longus labor confecerit: hūc esse Luorem merito dicere: sicut alia duae
 Inscitia Caluicia comites mulieres ornamenta duae cōponentes: Inscitia & frons. post has
 Fraus. pilla & sordidissima ueste operata se se dilamias adest. Penitentia. proxima sordida
 Penitentia pudica & uerecūda ueritate: quae plane historia et si dū recitat aios tenet.
 Veritas. quātū cōfess ea grā & amēnitatis ex ipsa pictura industria pictoris exhibuisse.
 Aglaia. Quid tres illae iuuenulae sorores quibz Esiodus imposuit nōia: Aglaia. Euphro
 Euphrosina. sine: ac Thalia: quas pinxerūt implexis intorse manibz ridentes solutae &
 Thalia. luce lucida ueste ornata: ex qbz Liberalitatem et demonstratā uoluntē q una
 sororū det: alia accipiat: tertia dā reddat bñficiū. qui quid gradus momē
 p̄fecta Liberalitate adesse debent. uides q hmoi inuenta magna artificū laudem
 parant. idcirco sic consulo poetis atq; rhetoribz ceterisq; doctis huius se se p̄fecta
 studiosus familiare atq; beniquolū dedit. nā ab eis moi eruditis ingenijs cum
 ornamenta accipiet optima: tum in ijs p̄fecto uiuabit inuentionibz: quae in
 Phydias. pictura nō ultima sibi laudem uendicent. Phydias egregius pictor faciebat
 pictor. se ab Homero didicisse quā potissima maiestate Iouem pingeret. mis se carbitore
 etia esse poetis legendis copiosiores & emendatiores futuros modo discendi sue
 minus studiosiores q; lucri. sed pleniūq; nō minus studiosos q; uis cupidos
 q; uia p discendi rei ignorant: q discendi labor frangit. idcirco quo nā p̄fecto

in hac arte nos eruditos fieri oporteat ordiamur. Caput sit omnes dis-
 di gradus ab ipsa natura esse petendos: artis vero efficienda ratio diligentia
 studio & assiduitate comparet. velim quidem eos qui pingendi artem ingre-
 diantur id agere quod apud scribendi artifices instructores obsecrari in-
 deo. nam illi quidem prius omnes elementorum caracteres separatim edocent:
 postea vero syllabas atque perinde dictiones componere instruit. hac igitur ro-
 nem & nostri infringendo sequantur. primo ambitum: sufficientem tunc reus
 de hinc membrorum omnium formas distincte ediscat: atque quae in membris pos-
 sunt esse differentias memoria commendat. nam sunt illae quidem nequaqua-
 mae neque insignes: aderunt quibus sit nasus, gibbus: erit quod gerat sinas,
 nares: recurvas: patulas: alij buccas fluentes porrigit: alios labiorum
 gracilitas ornat: ac deinceps quaeque membra aliquid precipuum habent: et
 cum plus aut minus affuerit: tunc multum totum membrum variet: quod et ut
 demus ut eadem membra pueris nobis rotunda & sunt ita dicantur formata
 atque leuia: ceterum vero accessu asperiora & admodum angulata sunt: haec
 ipse oia pictura studiosus ab ipsa natura excipiet ac seui ipse assiduo
 meditabitur: quo nam pacto quaeque extant: in eaque investigatione continuo
 oculis & mente persequeretur: spectabit namque sedentis premium: & tibi ut dul-
 ce in proclina labantur: sic huius stantis formam totam atque habitudinem: denique nulla
 erit pars cuius officium & simetria (ut greci aiunt) ignoret: ac expressit omnibus
 non modo similitudinem rerum: verum et in primis ipsam pulchritudinem diligenter.
 oia est pulchritudo in pictura res non minus quam quae experientia. Demetrius
 pictori illi praefecit summam laudem de qua similitudinis exprimenda fue-
 rit curiosior quam pulchritudinis: ergo a pulcherrimis corporibus omnes lau-
 dace partes eligenda sunt: itaque non in postremis ad pulchritudinem habenda
 studio & industria contendendum est: quae res tamquam si omnium diffi-
 cillima sit: quae non uno loco omnes pulchritudinis laudes capiunt: sed raris
 illa quod ac dispersae sunt: tamen in ea inuestiganda ac perdiscenda

omnis labor exponendus est: nam qui grauiora apprehendere & uersare di-
 dicerit: is facile minora poterit exseruare. neque ulla est atque adeo diffi-
 lis res quam studio & assiduitate quis assequi non possit: sit studium non fu-
 tile & cassum. fugienda illa est consuetudo non nullorum qui suapte ingenio
 ad picturae laudem contendunt: nulla naturae faciem eius oculis aut men-
 te coram sequentes: hi. non recte pingere discunt: sed erroribus assue-
 fiunt. fugit non imperitos ea pulchritudinis idea quae peritissimi uix
 possunt. Teus praestantissimus & omnium doctissimus & peritissimus
 pictor facturus tabulam quam in templo Lucomiae apud (prothenates publi-
 ce dicaret non suo confusus ingenio nec temere ut fecerunt omnes hac aeta-
 te pictores) ad pingendum accessit: sed quod putabat omnia quae ad ne-
 mistatem querebat ea non modo proprio ingenio non posse: sed ne a na-
 quidem perita uno posse in corpore resperari: idcirco ex omni eius urbis
 inuentute delegit uirgines quinq; forma praestantiores: ut quod esset
 iniqua forma laudatissimi id in pictura referret. prudenter id quod
 nam pictoribus nullo proposito exemplari quod imitarentur in ingenio tantum
 pulchritudinis laudes captare erant: facile euenit ut eo labore
 non quae debent aut euenire pulchritudine assequantur: sed plane in malos
 quos ut uolentes uix possunt dimittere usus dilabuntur. qui non ab ipsa
 natura oia suscipere consueuerunt: non manu ita executam redderunt
 semper quod conet: naturam ipsam sapienter: quae res in picturis quae sit optima
 da uidemus. nam in historia si ad sic facies cogniti alicuius hominis tunc si
 alia praestantioris artificis emineat: cognitus tamen multus omnium spec-
 tatus oculos ad se rapit tanta in se quae sit a natura superiora quam & in habet.

ergo semper quae picturi sumus ea a natura sumamus: semperque ex his quaeque pulcherrima deligamus: sed caueamus ne quod plerique faciunt ea minus tabellis pingamus. grandibusque imaginibus te velim assuefacias: quae quidem ad id quod effingitur velis quae proximae magnitudinis accedat: nam in parvis simulacris maxima vitia facile latent: in magna effigie et minimi errores conspiciuntur. Scripsit etiam Irenaeus vidisse se in quodam sculptori Phaedonem quatuor equis veluti quorum frenis et omnes pedes et pectora distincte videbat. Concedat pictores in hoc tandem sculptoribus gemari: ipsi non maioribus campis laudis utantur: nam quod magnas figuras fingit aut proprias nouerit: is per facile atque optime unicus tractu eius non minus poterit: quoniam pusillis his monilibus manu et ingenio assuefecerit: facile et in maioribus aberrabit. Sunt quae aliorum pictorum opera emulant: Damides scilicet atque in ea re sibi laudem querit: quod Damidem sculptorem fecisse ferunt: qui duo locuta exiit: inquit Xenodamiam ita emulatus est ut nulla in operibus differentia agnosceret: ac pictores maximo sane in errore uersantur si non intelligunt eos qui pinxerint conatos fuisse tale simulacrum representari: quale nos ab ipsa natura depictum in uelo inuenimus: uel si in uas opera aliorum imitari quod ea firmitatem et uiuentes patientiam ad se ostendenda praestant: malo medio ceteris sculptori quod egregie pictam rem tibi admiranda proponas: nam ex pictis rebus solum ad aliquam similitudinem referenda manus assuefacimus: ex rebus uero sculptis et similitudinem et uera lumina deducere discimus: in quibus quidem luminibus colligendis plurimum coepit pilis palpebrarum acie intuentis subprimere: quo illi lumina suffusa et quasi in interiectione depicta uidentur: ac fortassis coaduet fingendo et exercit quod penitus scilicet scul平culo: Ceterum non et facilius est sculptura quam pictura: nam quod magis quod pictura: unum erit quispiam qui recte possit etiam re pingere cuius oes immutatio non cognoscatur.

prominentia uero facilius resperitur in sculptura quam in pictura: neque ulla est qui pia qui recte possit etiam rem pingere cuius omnes prominentias et non hoc sic ad rem non mediocri argumento quod uidere liceat quod differre in aetate mediocres aliquos fuisse sculptores inuenias: pictores uero per se nullo non irridendos ac prorsus imperitos: nam reperias. denique uel picture si studeas uel sculpturae semper tibi proponendum erit elegans et singulare aliquod exemplar quod et spectes et imiteris: in eoque imitando diligentia celeritati coniuncta ita adhiberi oportere consero: ut nunquam penniculum aut stilum ad opus ad moueat pictor: quin prius mente quid facturum et quomodo id perfecturus sit optime constitutum habeat: tutius est enim errores modo id perfecturus sit optime constitutum habeat: tutius est enim errores mente leuare quam ex ope abradere: tum et dum ex compositio aperit omnia con-

Asclepiodoro inuenimus fuisse ut Asclepiodoro longe promptiores artifices reddamur: quem quidem omnium promptissimum pingendo fuisse ferunt: nam redditur ad rem pagenda promptum accintum expeditumque ingenium id quod excecata tione laborati callet: atque manus uelocissima sequi quae certa ingenij ratione duxerit: si quidem sunt pigres artifices qui pro seculo id curio sunt quod leniter et modis ac ea rem temptant: quam non prius menti sua studio perspicua effecerit: dumque inter eas erroris tenebras uersantur meticolosi ac ueluti occaeci penniculo ut caecus baculo ignotas uias et exitus praetendat ac perquirat. Ergo nullo nisi prius ingenio atque eodem bene erudito manus ad opus ad moueat: sed cum sit summum pictoris opus historia: in qua quidem omnis errorum copia et elegancia adesse debet: Curandum est ut non modo hominum uerum et equum et canem et alia animalia et res omnes visu dignissimas pulchre pingere quo ad pingendum id liceat discamus: quo uarietas et copia rerum sine quibus nulla laudanda historia in minus rebus minimè desideret. Magni id quod magis atque in ex illorum triuorum coeessum ut omni in re non dico praestaret: sed uel medio ceteris

Nicias athenien.
 Zeuxis.
 Cratylus.
 Serapion.
 Dionysius.
 Alexander.
 Aurelius.
 Phidias.
 Euphranor.

esset doctus: tamen omni studio eritendum censeo: ne nobis negligentia nostra
 ea deficiant: quae & laudem afferunt & magna si assequatur & utiuatione si
 negligant. Nicias atheniensis pictor diligentissime pinxit mulieres: ac Zeu-
 sim muliebri in corpore pingendo plurimum alijs praestitisse ferunt. Cratylus
 naubus pingendis claruit. Serapion nequibat hominem pingere: ceteras
 plane res pulcherrime pingebat. Dionysius nihil nisi hominem poterat.
 Alexander is qui Pompei porticum pinxit quadrupes omnes maximeq;
 canes faciebat. Aurelius q; semp amaret solum deas in eaq; simulachris
 amatos uultus exprimere gaudebat. Phidias indecori maiestate demon-
 stranda q; in hominum pulchritudine elaborabat. Euphranori dignitatem tot;
 simulare cordi admodum erat in eaq; ceteros antecelluit. Itaq; cuiq; no aequa
 facultas affuit: proprias n. dotes natura singulis ingenij largita est. qh
 no usq; adeo contenti esse debemus ut quid ultra possimus intentum relinqua-
 mus. sed & naturae dotes industria studio atq; executione recedenda augendaq;
 sunt. & praeterea nihil quod ad laudem pertinet negligentia permixtum a
 nobis uideri decet. Ceterum cu historia picturi sumus prius diutius excogita-
 bimus quo na ordine & quibus modis eam componere pulcherrimum sit: modu-
 losq; in cartis conicientes tum totam historiam tum singulas historice partes
 comentabimur: amicosq; omnes in ea re consulimus. Deniq; omnia apud
 nos ita praemeditata et elaborabimus: ut nihil inope futurum sit quod no
 optime qua id sit parte locandū intelligamus: quod id certius teneamus:
 modulos in parallelos diuidere iuuabit: ut in publico opere cuncta ueluti ex
 priuatis comentarijs ducta suis sedibus collocent. In opt uo pficiendo eam
 diligentia adhibebimus quae coniuncta celeritati agendi sit: qua neq; reditu
 a persequendo deterreat: neq; cupiditas perficiendi praecipiet. Inter laudandus

25
 interim negotij labor est: recreandusq; animus: neq; id agendum quod plerumq;
 faciunt ut plurima opa assumat: hoc ordiat: hoc inchoat atq; impfectum
 abijciunt. Sed quae ceteris opera ea omni ex parte pfecta reddenda sunt. Cuius
 cumq; imaginē ostenderet iniqua hanc modo pinxi respondit Apelles: et
 quid tacere id sane perspicuum erat: quin & miror no plures hmoi abste esse
 pictos. Vidi ego aliquos cum pictores atq; sculptores tu rhetores & poetas
 (si qui nra etate aut rhetores aut poete appellandi sunt) flagrantis stu-
 dio aliquod opus aggredi: qui postea du ardor ille ingenij deferuit in
 choatu ac rudē opus de relinquere: nouaq; cupiditate aliud agendi ad no-
 uissima sese conferunt: quos ego oēs profecto uitupero: na omnes qui sua
 posteris grata & accepta opera fore cupiant multo ante meditari opus
 oportet: quo ad multa diligentia pfectu reddant. si quidē no paucis in
 rebus ipsa diligentia grata no minus est q; omne ingenij. Sed uitanda
 est superflua illa (ut ita loquar) suspitio eorū: qui dum omnia omni-
 uitio penitus carere: & minus spoliata esse uolunt: prius cōstitutū opus
 pfectu efficiunt q; absolutū sit. Prothogenē soliti erant uituperare
 antiqui pictores q; ne sciret manu a tabula amouere, merito idq; dem
 na conari sane oportet: ut pro ingenij uirib; quantum sat sit diligentia re-
 bus adhibeat: sed in omni re plus uelle q; uel possis uel decet pertinacis est
 no diligens. Ergo moderata diligentia rebus adhibenda est: amicosq; consu-
 lendi sunt: quin & ipso opere exequendo omnes passim spectatores reui-
 piendi & admittendi sunt. Pictoris n. motus multitudini grates fore
 uolunt: ergo multitudinis censuram & iudicium tum no aspice cu adhuc
 Apelles. Satisfacere opinionibus liceat. Apellem aiunt post tabulam soliti latitare

quo quisque libenter dicere & ipse honestius vitia sui operis recitantis
 audiret. Nos ergo pictores palam & aperte sepius & rogant omnes quid
 sentiant uole. quando quidem id cum ad ceteras res tum ad gratiam pictori auctu
 pandam ualeat. nemo enim qui non sibi ad decorum putet sua in alienis labo
 ribus perferre suam: tum minime uerendum est: ne utriusque & inui
 dorum iudicium laudibus pictoris quicquid possit decipere. perspicua namque ce
 leberrima est pictoris laus: dicacemque testem ipsum bene pictum opus habet.
 ergo omnes audiat secumque ipse rem prius penset atque emendet: deinde
 cum omnes audierint peritiorum parat. Hac habui quae de pictura his comen
 tariis referrem: ea si eius mei sunt: ut pictoribus commodum atque utilitatem
 aliquam afferat: hoc potissimum laborum meorum praemium exposco ut faciem
 meam in suis historiis pingant: quo illos ac me artis studiosum fuisse po
 steis prodar. Si uero expectationibus eorum minime satisfeci: non tamen
 quod tantam rem aggredi ausi fuimus utuperent. Nam si quod laudis
 est conari id perficere minus ingenium meminere tamen solet in maxi
 mis rebus laudi esse id uoluisse quod difficillimum esset. fortassis aliqui
 adierunt qui & nostra uicia emendent: & in hac praestantissima & dignissi
 ma re longe magis quam nos poterunt esse pictoribus adiumento. quos
 ego (uqui sunt) etiam atque et precor ut hoc munus alacri animo
 ac prompto suscipiant: in quo & ipsi ingenium exerceant summamque hanc
 nobilissimam artem excelsissimam reddant. Nos tamen hanc pra
 palnam praeripuisse ad uoluptatem ducimus: quando quidem primi
 fuerimus qui hanc artem subtilissimam litteris mandauerimus: quod
 quidem sane difficillimum inceptum si pro expectatione gentium per
 ficere nequimus: in eo natura magis quam nos inculpanda est:

quae hanc legem rebus imposuisse uisa est ut nulla sit ars quae non
 a mendosis ad modum uitij exordium sumpserit. Simul in ortum atque
 perfectum nihil esse aiunt. qui uero nos sequentur: si qui adierunt stu
 dio & ingenio nobis praestantiores hi fortasse autem picturae per
 fectam atque absolutam reddent:

Finis:

Leonis Baptiste Alberti florentini Opusculum de Pictura explicuit:

Codicem hunc cum aliis LXII = Bibliotheca Malliabeckiana
 vendidit Conradus Jacobi Fih. Bargmannius V. Mon.
 Pet. Anno MDCCCXXXVI

A
 nos eos q ex corporis & natura potatis effigies et similitudo sunt i opus pnter aggrahunt
 orem ann huius orbiter nra ex tunc glebae et huiusmodi multis corporis fortis
 aliquando inuolunt Lineamenta nra nulla qd paulatim immutata p simili qdiani ueris na
 tura uiribz redderet corpore id uir animo aduerentes atq annotates adhibita diligencia
 temporis conaria posent ne illi adiungere admerent ea qdiant qd ad uera similitudi
 speciem comprehensam adhibendam de uideret. Ex qdiant res ipa admerent line
 as sup ficesq isthic emulando excolendos influunt os tunc sunt i nra id qdiant line uo
 luptate. Hinc nimis stilia hominu simili effigies indes excreuerit quas et ubi
 nulla inchoatq similitudini admerent in pristina materia inuenerit: ex ea tamen
 qua collibit et effigiem exprimerent. Sed uia alij alia nra excolit id oes asq dicitur
 nra huius qdiant cu admerentis nra admerentis uelut q cetera et cetera quos mactat
 nra huius appellat influunt q fieri opus qdiant sunt. Alij soli etrahentes uelut
 q supflua dicitur quidam hominis figuram inra marmoris glebam inuolunt atque
 ad condita pntit inuolunt. Hos qdiant sculptores appellamus. Quibz fortis cognari hui
 q sigillo inchoatq uelut inuolunt excoluntis tunc. Terciu genus est q
 solum addendo opant quales argenti hui q ara pntit malleo atq excoluntis am
 plitudini forma qdiant alio admerit quod qua uelut effigiem pntit. Erit qui
 forte istis addentes conleant pntit tunc ea re quod coloris apponunt uelut. Sed si rogaret
 eos intelliges no tantu addendo aut diminuendo q suo quidam alio et pprio artificio em
 ti: nequa aspectu pntit inuolunt corporis lineamenta et lumina imitant. uelut de
 pictore alibi. Hi qdiant quos rectu manu ta et si uaria omnes tamen una tendit
 ut qua inchoatq opa quidam e sit ueris natura corporis p simillima et inuoluntis
 apponunt. qua rem qdiant si recta et uia uelut nra pntit ratione et uia procul dubio
 minus et inter minus errant: affiguntq in opa corpis et ex parte pntit. Quid corpis
 habebit ne ubi signatq natura pntit lineam libellam circulum qdiant dicitur
 bus et modisq angulis extensiones coequationesq diffinitiones et terminantes opus
 erroribz inuolunt q qua comidis. excolunt. Statuarius uero ta clara ta admira
 bilia effigies opa eam magis q ceteris qdiant ducta rationis. Si statuarius eam
 disciplina adunt natura principia quidam et pntit et sequentes qua qdiant

distincta advenirent, sed quod similitudo non ex infinito pulcherrime adveniret. Quamvis modum
 plurimum nomen ex numero ut diximus gloriatur ut fieri aliquid possit et ex suis ipsis similitudi-
 nes sic ab eadem ipsa natura exsistit prompti habilitate aliquid quo ut quoniam modum motus
 habetis terra et aera: quibus ubi invenitur facile vos is avit. ^{non} atque accommodatis ut sumamus
 istius amplexus deus amplexare. Qualia autem formam a natura essent motus omnia
 et perfectiora adeo ut bellis. ^{non} plurimum exponitur. Quando igitur similitudines et totum
 a similitudine ipsa ordinatur. Postea hic a similitudine ratione digressus quia sit et
 ex natura videmus et quoniam in quibus animam prout sicut observare ut tunc quodam
 in generis ob id similitudine sit. Alia ex parte ut dicit vox vocis talis natus et tunc
 di in toto cum numero simile reliquos nullus invenitur adde et talis est quoniam prout
 videmus habent fuitis addecentis cognovimus et quoniam eorum invenitur utrisque habet
 tenet et dignitas ex parte et totum eos inter talis forma in eis lineamentis sit ad-
 versitas ut formam possumus in ipsa formis corporis haberi nulla que momentis et
 parte varient. Alio vero infuso atque inveniuntur adde et prout ad similitudine prout
 essent atque immutabile et tenet. Quos res hic ex longum et talis longum et ab eis est et
 fies igitur ceteris omnis quod ad eorum explanationem faciat brevis. ^{non} namque capite
 similitudine ratio adeo formam si recte invenitur et formam dicitur quod. Quod
 altera est ut totum quale prout similitudine animalis hinc prout homini et similitudine sit So-
 cratis et platonis in cogniti alienius effigiem ut totum in minimis et talis: talis quoniam
 se facile formam si eis invenitur sit ut de eorum prout homini vel ignis. ^{non} similitudine. Alie-
 ra est et quod totum hominem vel talis istius prout Caesaris et talis hinc in modum
 hoc habet formam Tribunalis aut talis aut talis aut talis alienius talis tota corporis
 faciem inveniri prout elaborat. Hic quod et formam ut rem brevis. ^{non} explicat dicit sit
 quoniam correspondet et talis et finis et hinc igitur invenitur et quod sit et quoniam vel ad prout
 plurimum: si prout de eis quod se sit exponitur. Habet. ^{non} ut talis prout et in talis.
 Nam quod ista invenitur hinc quoniam ex quo talis corporis lineamenta et prout sit et talis ita
 adnotabit terra et firmis. ^{non} et formam ut non dico prout sit et post magnum aut totum prout
 se in talis loco ipsum id corpus ad sit invenitur ad talis collocat atque prout ita ut nulla totum
 vel minima corporis prout non suo prout reperta et prout sit aeris quoniam. veluti si

forte intendo digitum Mercurii. Illa nunc prima aut noua subapparentem Lunam ostendens velis
amatori quod visus aeris parte gemma istius digiti tui aut cubiti angulus aut quod tale sit portu-
ris tu quoniam hinc noster adiumentis adeo ut ne minimus quoniam loquatur error. Nulla subueniat
dubitatio rei quod ita sit. tu et si dubit ut phisica fortasse. Itemam circa aut creta supinim-
ta optum quoad opus id crasla reddunt colina istius d'gh. Legimus adiumento et directionis
poteris tu quoniam hinc affirmare istius ad tota adiumentum si preterit illi, jam antequam oculis
pupilla istius vero ubi istius istius tunc potestatem et cetera cunctis. Tanta erit hinc opus re-
lineant aut angulos cum quod intus d'gh. distat aut gloriam explicans. ma. certumque velis ex
quis velis tu quoniam exemplari ductus lineam et omnibus supinim et portu positione ita
modicis no vultura modo s' h'is et p'etioris ut simillima illius et minor et tanta et
conteritur arg. adeo ut si autem dicere mori comolo parte nris post ut aut auspices
fieri no dubites modo ad opa ta immoria gh. utamur media nobis supinim. et quod magis in-
tere hinc dimittit ad portu insula si libere dimittam vero portu altera in Lunis gh. ex-
arg. phis. Ita ut functiones et coeliones portu cum cu r'itus simulacri facit quoniam
exemplari et correptionem r'atord. n'is r'omio efficiunt. r'atord. erit aut ut h'is
h'is p'nta certa expedita: ut n'is d'gh. f'it et d'gh. opa velis no obtemperet vix pos int
inciderit in error no tam illi d'gh. fieri antequam post hoc affirmare ut immortas corpore si
militudines arg. in similitudines h'itus imitatur aut tentamus. Norma herculis quoniam
uultus e antequam inuictis ut portu ex parte nris exprimas aut gh. se illi quoniam differentis
obtinem uultu herculis p'atord. arg. in p'etiora antequam d'gh. inuictis in gh. libamus n'is
no te officij aut ingeni p'itior. Sed cu corpore gh. n'is t'atord. p'nta m'itior m'itior
rum p'etioris et r'etioris sing. p'ntia: quado et astantis et t'etioris et p'ntia aut in parte
aliqua p'ntia aliter et d'ntior aliter p'ntior h'itior h'itior. d'gh. n'is n'is t'atord. e gh. ita
stanti n'itior et n'is imitatur. Que ut d'gh. duo h'itior d'ntior et h'itior p'ntia igitur d'ntior.
E. It. n. d'ntior d'ntior certa et p'ntia adnotatio qua portu alterius ad altera h'itior est arg.
singulans ad tota corpore loquuntur habendo et correptionem p'ntia ad numerum redigunt.
arg. p'ntia quoniam h'itior duo sit n'is p'ntia et n'itior mobilitas. Exempla quoniam extensio-
nes m'itior n'itior aut r'etioris m'itior diametris capiamus et m'itior. E. It. n. exem-
poda linea quodam regula p'ntia aque longa arg. tota e p'ntia corpore quod d'ntior velis d'gh.

mo casibus utitur ad infirmum usq. usq. velignu. pedis. Ex q. intelligit quomodo nulli hominis excedom
futuram brevis maioris vero longior. Vnde quicunque ea se possit ea dividimus utris in por-
tionem aequales sex quas videlicet eam, et q. vbi numero ipsorum regula huius nomine accen-
tuta. Rursus istam partem eam in partes subdividimus coequales sex: quas utraque appellamus.
Erit igitur tota hominis longitudo uniusq. sui generis sex. rursus et ipsa utraque subdividitur in por-
tionem sex portiones inter decem quas minime incipit. Hinc igitur tota extempeda pedis q. habet sex
illi erunt minime sexcenta et pedis eam minime dabit centum. Hae extempeda nos utrimus sex.
Ad q. forte statim matri velimus homine statim hae iuxta eam enumeramus singulas matri
brevis terminis q. alia q. velignu q. longior alio ab articulo dicitur puta ab genit ad umbilicu ad su-
gulum et huiusmodi quot utraque quot minime sex. Quod res utraque subterit q. minime
neglecta q. matri n. immodu utilis et potius necessaria q. cognis m. utraque et minime q.
quantitatis cuiusq. matri habet ut terminatio puta arg. q. velignu. Quod nulli
errores admittit neq. erit ut arguat infirmu auctem hae longi minime q. hae autem
brevis. Tota q. extempeda totum erit matri n. et utilitatis q. hae quas habet quod
tates extempeda hae satis portiones no dubio q. et portiones q. paulo et maiore in statura longitudo
nes eam arg. in minime pedis q. statur. fortius n. fortius fortius longi cubitos. x. ad totu
istam longitudinem parte habetis regulam lignu cubitos arg. totum distincta matri q. matri
tionis sex sed istis arg. ad sui magnitudinem no portiones arg. in brevis in brevis partem
et utraque et minime q. q. extempeda usq. et rari. Dimidit n. maximi numeri ad totu
illi maximi numeri cuius dimidit q. proportio eadem q. que dimidit minoris ad totu huius
ip. u. minime et eiusmodi. Itaq. tale seu q. oportuit extempeda. Venio ad normas eas faci-
mus si erit n. eam altera. A. b. c. duobus q. statur. regulis. A. b. qua regula nos satis appellamus
et b. c. qua altera regula no basim dicimus. Itaq. regularis magnitudo q. statur q. ut cuiusq.
basis casus sui generis utraque no brevis q. x. Siu portiones utraque appello extempeda istius
corporis q. adnotaturus es. que in lignis dixi ex magna extempeda maiores ex minime mi-
nime habetis. Hae igitur utraque qualesq. illa q. dicitur utraque ab extempeda utraque et minime
is distinctas ab norma angulo puta b. iniciens signatis b. basi puta. b. c. aequales ut dixi
utraque q. utraque extempeda. Hae si signata norma puta. A. b. c. supponimus portiones norma ab-
tra. d. fig. ita ut utra. g. c. linea una ab ab si linea et basis. Itaq. esto utraque puta corona

[illegible]

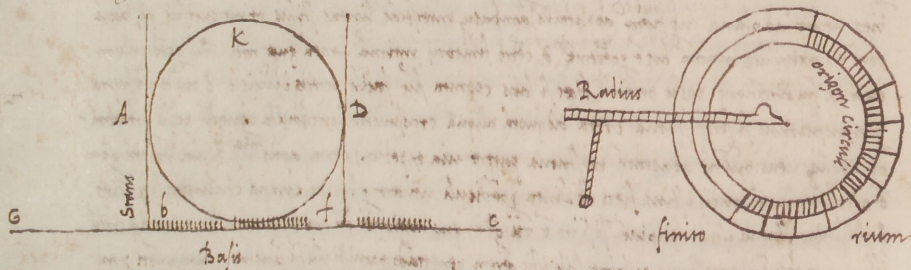

[illegible][illegible]

limbo sedatis sufficiens annotata glomeris hoc si posse gesseris goni et i rigo et ab expectari quacumque
 tu idem videris duperis recte ad arbitrium effices Signabis m. rubrica linea in exemplari tenu-
 isima qua illi sit loco limbi sectionis ubi et rigo ipa finiet Statua si per lecta et putris illi
 anoteris qua ad opus obliuionem faceret Cetera mi excolimus assequere penam ex driti qua
 Hactenus rectissimus laus glorie ceterum e ab uno et exemplari cu dimensionibus tu et finio-
 nes comparari adnotamus postea pcomod. ad opus ante et rariore efficiendi:

Hec opus cupio meis pitoribus atq. sculptoribus fore familiare q. si nos audierit gratulabimur
 quia et nos quo res exemplis clarior haberet quare plurimum no tra vides et opa huc nobis
 incipimus Labore amandare dimensionum plurim in homine ergo no inuis illius aut it-
 hinc corporis statu et quod dicitur eximia d. natura plurib. corpora quali raris porcionibus
 dono distributa pulchritudine amare et madare etis psequi. Vix illi imitari gapud
 coronantes hactenus simulachrum ea plurib. a. vngimib. p. hominib. insignis elegantes q. des
 forma pulchritudinis elegit sing. in opus translatum Sic nos plurima qua apud veritos pul-
 cherrima habuerunt corpora depimus et a. q. q. huc d. vngimus dimensiones quas videri cu arte-
 ras alteris oporadimus brevis extremos exes ib. laqua exceder aut exceder eas exequimus
 medicamentis quas plurim excedat glans combasit. Meriti ipa metior longitudines Lari-
 tudines etas videris primarias atq. insignes si inuenimus. Nam fuerit qdem manbror
 longitudines su:

Altitudines a vestigio.

	Pedes	Gradi	Minuta
Maxima altitudo ad dorſu pedis	0	3	0
Ad talu exterius	0	2	2
Ad talu interius	0	3	1
Ad retractione sub palpa vbiq. intus	0	6	5
Ad retractione sub ymnietia os is qd e sub genu intus	1	4	3
Ad articulu q e in genu exterius	1	7	0
Ad coles et item ad usq. sub navib.	2	6	9
Ad os sub quo pedet vena	3	0	0
Ad modu coſe hoc e claudum	3	1	5
Ad ubiliu	3	6	0
Ad ubi incipimus	3	7	5
Ad mamillas et furcula ſtomachi	4	3	5
Ad furcula inguli	5	0	0
Ad modu colli	5	1	0
Ad metru	5	2	0
Ad forma auris	5	5	0
Ad ſumas radices capillorū in fronte	5	9	0

Radius Altitudo a vestigio.

Ad longitū digitorū manus pedis	2	3	0
Ad articulu manus pedis	3	0	0
Ad articulu cubiti brachio p. pedone	3	8	5
Ad angulu ſublime ſcapulae	5	1	0

Longitudines ſu qua d. dextis ad i. i. tra. manū.

Maxima igitur veſtigij Latio	0	4	2
Maxima veſtigij Latio i calcaneo	0	2	3
Maxima Latio inter ymnietas talos	0	2	4
Retractio vbiq. ſupra talos	0	1	5

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is mostly illegible due to fading and the quality of the scan.